

Innehåll

Promemorians huvudsakliga innehåll	7
1 Promemorians lagförslag	9
1.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	9
1.2 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)	15
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.....	18
1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.....	21
1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden	22
1.6 Förslag till lag om ändring i namnlagen (1982:670)	23
1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination	24
1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.....	25
1.9 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529).....	26

1.10	Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481).....	27
1.11	Förslag till lag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd	29
1.12	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension	30
1.13	Förslag till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap.....	32
1.14	Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	33
2	Ärendet	35
3	Assisterad befruktning	39
4	Faderskap till barn	43
5	Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella	47
5.1	Moderskap för den befruktade kvinnans partner eller sambo	47
5.2	Socialnämndens utredning och rättegången i mål om moderskap	56
5.3	Följdändringar	61
6	Fastställande av faderskap genom dom.....	65
7	Övergångsreglering	73
8	Hälso- och sjukvården.....	75

9	Kostnader.....	77
10	Författningskommentar.....	79
10.1	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	79
10.2	Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)	92
10.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.....	94
10.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.....	97
10.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden	98
10.6	Förslaget till lag om ändring i namnlagen (1982:670)	99
10.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination	100
10.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.....	100
10.9	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529).....	101
10.10	Förslaget till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481).....	102
10.11	Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd	103
10.12	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension	104
10.13	Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap	105

10.14Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	106
---	-----

Promemorians huvudsakliga innehåll

Kommittén om barn i homosexuella familjer föreslog år 2001 att registrerade partner och homosexuella sambor skulle få tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Regeringen har ännu inte tagit ställning till förslaget. I promemorian görs vissa överväganden som krävs för att komplettera beredningsunderlaget. Däremot behandlas inte frågan om lesbiska par över huvud taget bör få tillgång till assisterad befruktning inom sjukvården.

Promemorian handlar huvudsakligen om hur det rättsliga föräldraskapet bör regleras om lesbiska par får tillgång till assisterad befruktning inom sjukvården. Det föreslås att partnern eller sambon till en kvinna som föder ett barn efter en sådan befruktning också skall anses som barnets mor, förutsatt att hon har samtyckt till befruktningen och att det är sannolikt att barnet har avlats genom denna. Moderskapet skall, för både partner och sambor, fastställas för att bli giltigt i rättslig mening. Barnet får alltså två mödrar.

Partnern eller sambon skall inte anses som mor till barn som kommer till genom assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården. I dessa fall skall alltså – liksom hittills – faderskapet fastställas. Om det är till fördel för barnet och övriga förutsättningar finns, kan ett gemensamt föräldraskap för det lesbiska paret åstadkommas genom adoption.

I promemorian föreslås också att faderskapet för en man skall kunna fastställas om det genom DNA-analys är utrett att barnet är avlat av honom. Det skall alltså inte krävas att samlag bevisats

på annat sätt. Undantag görs för män som har donerat sperma inom den svenska sjukvården.

Slutligen berörs konsekvenserna för hälso- och sjukvården om lesbiska par får tillgång till assisterad befruktning.

1 Promemorians lagförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken

dels att 1 kap. 3, 5, 6 och 8 §§, 2 kap. 1 §, 6 kap. 4 och 10 a §§ samt 20 kap. 1 §, skall ha följande lydelse,

dels att det skall införas tre nya paragrafer, 2 kap. 10 §, 3 kap. 14 § och 7 kap. 20 §, av följande lydelse,

dels att det närmast före 3 kap. 14 § skall införas en rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §

Föreligger *ej* fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom.

Föreligger *inte* fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom. *I fall som avses i 8 § skall i stället moderskapet fastställas.*

5 §

Skall faderskap fastställas genom dom, skall rätten för-

Skall faderskap fastställas genom dom, skall rätten för-

klara en man vara *fader*, om det är utrett att han har haft samlag med barnets *moder* under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom.

klara en man vara *far*, om det är utrett

1. att barnet är avlat av honom eller

2. att han har haft samlag med barnets *mor* eller att en befruktning på annat sätt har skett med hans spermata under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom.

Faderskapet kan inte fastställas genom dom för en man som har givit spermata enligt lagen (1984:1140) om insemination eller lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen.

Har *insemination* utförts på *modern* med samtycke av hennes make eller av annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets *fader*.

6 §

Har en kvinna inseminerats eller hennes ägg befruktats utanför hennes kropp med samtycke av hennes make eller en man som var hennes sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets *far*. *Det samma skall gälla när befruktning utanför en kvinnas kropp har skett av ett ägg som kommer från en annan kvinna.*

8 §

Har befruktning av moderns ägg utförts utanför hennes kropp med samtycke av hennes make eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen, skall vid tillämpningen av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader. Detsamma skall gälla när befruktning utanför en kvinnas kropp har skett av ett ägg som kommer från en annan kvinna.

Har en insemination utförts enligt lagen (1984:1140) om insemination eller en befruktning utförts enligt lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen på en kvinna med samtycke av hennes registrerade partner eller en kvinna som var hennes sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket också anses som mor till barnet.

Moderskapet fastställs genom bekräftelse eller dom. För bekräftelsen tillämpas 4 § första och andra styckena. Socialnämnden får dock lämna sitt godkännande endast om kvinnan enligt första stycket skall anses som mor.

Visas senare att kvinnan inte skall anses som mor, skall rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot henne.

2 kap.

1 §

Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far till ett barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs, om barnet har hemvist i Sverige.

Om det finns anledning att anta att en kvinna skall anses som mor till ett barn enligt 1 kap. 8 §, skall socialnämnden utreda moderskapet och se till att det fastställs.

10 §

Vad som sägs i 5 och 7–9 §§ om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 §.

3 kap.

Mål om moderskap

14 §

Vad som sägs i 3 § andra stycket om en talan om att en faderskapsbekräftelse saknar verkan gäller även en talan enligt 1 kap. 8 § tredje stycket om att en moderskapsbekräftelse saknar verkan.

Vad som sägs i 5–12 §§ om mål om fastställande av faderskap tillämpas på motsvarande sätt i fråga om mål om fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 §.

Vad som sägs i 13 § om fastställande av faderskap gäller även fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 §.

6 kap.

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos Skatteverket efter anmälan av dem båda

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskapsbe-
kräftelse, eller

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskapsbeträ-
telse *eller en bekräftelse av moderskap enligt 1 kap. 8 §, eller*

2. till Skatteverket under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

10 a §

Om vårdnadshavare skall förordnas särskilt, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller *bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden.*

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra eller *sambor.*

För syskon skall samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om vårdnadshavare skall förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, skall denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

7 kap.**20 §**

Vad som sägs i 12, 15 och 16 §§ om fastställande av faderskap gäller även fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 §. Vad som sägs i 18 § om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 §.

20 kap.**1 §**

I mål om faderskap, vårdnad, boende, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

I mål om faderskap, moderskap enligt 1 kap. 8 §, vårdnad, boende, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

Vid handläggning som sker enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.

-
1. Denna lag träder i kraft den ...
 2. För barn som har avlats före ikraftträdandet gäller 1 kap. 5 § föräldrabalken i sin äldre lydelse.

1.2 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 och 3 §§, 3 kap. 2 § och 16 kap. 3 a § ärvdabalken skall ha följande lydelse.

2 kap.

2 §

Finns ej bröstarvingar, taga arvlåtarens fader och moder hälften var av arvet.

Är fader eller moder död, dela arvlåtarens syskon faderns eller moderns lott. I avlidet syskons ställe träda dess avkomlingar, och skall var gren taga lika lott. Finns ej syskon eller avkomlingar av dem, men lever endera av arvlåtarens föräldrar, skall denne taga hela arvet.

Äro halvsyskon efter arvlåtaren, taga de med helsyskon eller deras avkomlingar del i lott, som skolat tillfalla deras fader eller moder. Finns ej helsyskon, och äro båda föräldrarna döda, skola arvlåtarens halvsyskon taga hela arvet. I avlidet halvsyskons ställe träda dess avkomlingar.

Finns det inga bröstarvingar, tar arvlåtarens föräldrar hälften var av arvet.

Är någon av föräldrarna död, delar arvlåtarens syskon den förälderns lott. I ett avlidet syskons ställe träder dess avkomlingar, och varje gren tar lika lott. Finns det inga syskon eller avkomlingar av dem, men lever någon av arvlåtarens föräldrar, tar den föräldern hela arvet.

Finns det halvsyskon efter arvlåtaren, tar de tillsammans med helsyskon eller deras avkomlingar del i lott, som skulle ha tillfallit deras förälder. Finns det inga helsyskon, och är båda föräldrarna döda, tar arvlåtarens halvsyskon hela arvet. I ett avlidet halvsyskons ställe träder dess avkomlingar.

3 §

Leva ej arvlåtarens fader, moder, syskon eller syskons avkomlingar, taga farfader, farmoder, morfader och mormoder

Lever inte arvlåtarens föräldrar, syskon eller syskons avkomlingar, tar farfadern, farmodern, morfadern och mor-

arvet. Envar ärver lika lott.

Är *farfader*, *farmoder*, *morfader* eller *mormoder* död, *skola* den dödes barn *dela* hans lott. *Äro ej* barn efter den döde, *tager* den andre av farföräldrarna eller morföräldrarna eller, om även han är död men efterlämnat barn, hans barn den dödes lott. *Finnes ej* arvinge *å* den sidan, *skall* hela arvet *gå* till arvingarna *å* den andra.

modern arvet. Envar ärver lika lott.

Är *farfadern*, *farmodern*, *morfadern* eller *mormodern* död, *delar* den dödes barn hans lott. *Finns det inga* barn efter den döde, *tar* den andre av farföräldrarna eller morföräldrarna eller, om även han är död men efterlämnat barn, hans barn den dödes lott. *Finns det ingen* arvinge *på* den sidan, *går* hela arvet till arvingarna *på* den andra *sidan*.

3 kap.

2 §

Lever vid den efterlevande makens död någon bröstarvinge till den först avlidna maken eller dennes *fader*, *moder*, syskon eller syskons avkomling, skall, om inte annat sägs i tredje stycket eller i 3–5 §§, 6 § tredje stycket eller 7 § tredje stycket, hälften av den efterlevande makens bo tillfalla dem som då har den bästa arvsrätten efter den först avlidna maken. Den efterlevande maken får inte genom testamente bestämma över egendom som skall tillfalla den först avlidnes arvingar.

Lever vid den efterlevande makens död någon bröstarvinge till den först avlidna maken eller dennes *föräldrar*, syskon eller syskons avkomling, skall, om inte annat sägs i tredje stycket eller i 3–5 §§, 6 § tredje stycket eller 7 § tredje stycket, hälften av den efterlevande makens bo tillfalla dem som då har den bästa arvsrätten efter den först avlidna maken. Den efterlevande maken får inte genom testamente bestämma över egendom som skall tillfalla den först avlidnes arvingar.

Har en bröstarvinge redan vid den först avlidna makens död helt eller delvis fått ut sitt arv efter denne, skall bröstarvingens andel i den efterlevande makens bo minska i motsvarande mån.

Om det som den efterlevande maken erhöll i arv av kvarlåtenskapen efter den först avlidne utgjorde annan andel än hälften av summan av detta arv och den efterlevandes egendom efter bodelningen, skall arvingarna efter den först avlidne ta samma andel i boet efter den sist avlidne.

16 kap.

3 a §

Är vid någons död faderskapet till honom *ej* fastställt och är fadern *ej* heller på annat sätt känd för annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet, skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

Är vid någons död faderskapet till honom *inte* fastställt och är fadern *inte* heller på annat sätt känd för annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet, skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

Vad som sägs i första stycket om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 4 och 10 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

4 §

Modern har rätt till föräldrapenning tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. För tiden efter barnets födelse är den av föräldrarna som till huvudsaklig del vårdar barnet berättigad till föräldrapenning.

Föräldrapenning utges även i samband med föräldrautbildning eller besök i förskoleverksamhet, i vilken barnet deltar. Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning kan utges före barnets födelse.

En förälder som inte har barnet i sin vård har rätt till föräldrapenning endast om särskilda skäl föreligger. Kravet på särskilda skäl gäller dock inte

1. modern till och med den tjugonionde dagen efter förlossningsdagen,
2. förälder som deltar i föräldrautbildning.

Vad som sägs i första stycket och tredje stycket 1 om modern gäller inte en kvinna som skall anses som barnets mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

10 §

En förälder har rätt till tillfällig föräldrapenning för vård av ett barn, som inte har fyllt tolv år, om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. sjukdom eller smitta hos barnet,

2. sjukdom eller smitta hos barnets ordinarie vårdare,
3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård,
4. vårdbehov som uppkommer till följd av att barnets andra förälder besöker läkare med ett annat barn till någon av föräldrarna, under förutsättning att sistnämnda barn omfattas av bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning.

För vård av ett barn vars levnadsålder understiger 240 dagar utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket om tillsynen av barnet är stadigvarande ordnad. Därutöver utges ersättning för vård av ett sådant barn endast om barnet vårdas på sjukhus eller får motsvarande vård i hemmet. För vård av ett barn som är äldre än som nyss sagts utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket inte för tid under vilken annars föräldrapenning skulle ha uppburits; undantag gäller dock om barnet vårdas på sjukhus. Med vård på sjukhus jämställs tillfällig vård i övergångsboende för barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

En förälder till barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade har rätt till tillfällig föräldrapenning från barnets födelse till dess att det fyller sexton år även när föräldern avstår från förvärvsarbete i samband med föräldrautbildning, besök i barnets skola eller besök i förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg i vilken barnet deltar (kontaktdagar).

Rätt till tillfällig föräldrapenning tillkommer även en fader som avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse för att närvara vid förlossningen, sköta hemmet eller vårda barn. Vid adoption eller när två personer enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken har utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn tillkommer motsvarande rätt båda adoptivföräldrarna eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna. Vid adoption utges sådan tillfällig föräldrapenning om barnet inte fyllt tio år. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det.

Försäkringskassan kan besluta att en annan försäkrad än en fader eller moder som avstår från förvärvsarbete i samband med

barns födelse skall få rätt till tillfällig föräldrapenning för de ändamål som anges i fjärde stycket. Detta gäller om

1. det inte finns någon fader som har rätt till tillfällig föräldrapenning,

2. modern är avliden,

3. fadern avstår från sin rätt till tillfällig föräldrapenning enligt fjärde stycket och det skulle vara oskäligt att inte låta honom avstå, eller

4. fadern inte kan eller på grund av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud eller liknande eller på grund av andra särskilda omständigheter sannolikt inte kommer att nyttja sin rätt enligt fjärde stycket.

Vid adoption eller när två personer enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken har utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn skall vad som sägs i femte stycket om fader och moder i stället gälla adoptivföräldrarna eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna.

Vad som sägs i fjärde och femte styckena om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag skall införas en ny paragraf, 6 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Denna lag tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden skall införas en ny paragraf, 5 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Denna lag tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.6 Förslag till lag om ändring i namnlagen (1982:670)

Härigenom föreskrivs i fråga om namnlagen (1982:670)
dels att det skall införas en ny paragraf, 23 §, av följande lydelse,
dels att det närmast före 23 a § skall införas en rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Två mödrar

23 a §

Vad som sägs i 1 § fjärde stycket och 16 § om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1984:1140) om insemination skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Om det i ett mål om faderskap *till barn* är nödvändigt att få del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

Föreslagen lydelse

5 §

Om det i ett mål om faderskap *eller moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken* är nödvändigt att få del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

Denna lag träder i kraft den ...

1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor skall införas en ny paragraf, 13 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §

Denna lag tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.9 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 4 c § utlänningslagen (1989:529) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

4 c §

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får ges ett barn under 18 år som behöver vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får vidare ges ett barn under 18 år *eller till* en man om det behövs för att genomföra en faderskapsutredning.

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får vidare ges ett barn under 18 år, en man om det behövs för att genomföra en faderskapsutredning *och en kvinna om det behövs för att genomföra en moderskapsutredning enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.*

Om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd getts ett barn enligt första eller andra stycket, får ett tidsbegränsat uppehållstillstånd ges också till barnets vårdnadshavare.

Denna lag träder i kraft den ...

1.10 Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)

Härigenom föreskrivs att 2 och 6 §§ folkbokföringslagen (1991:481) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Ett barn som föds levande här i landet skall folkbokföras om modern är folkbokförd eller om fadern är folkbokförd och vårdnadshavare. Även ett barn som föds utom landet av en kvinna som är folkbokförd skall folkbokföras.

Vad som sägs i första stycket om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

6 §

En person skall folkbokföras på den fastighet och i den territoriella församling där han enligt 7–13 §§ är att anse som bosatt.

En person som är bosatt på en fastighet som innehåller flera bostadslägenheter skall folkbokföras också på lägenhet. Med bostadslägenhet avses lägenhet som är registrerad i lägenhetsregistret enligt lagen (1995:1537) om lägenhetsregister.

Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern är folkbokförd (födelsehemort).

Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern är folkbokförd (födelsehemort). *Vad som har sagts om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.*

Undantag från första stycket anges i 14–16 §§.

Denna lag träder i kraft den ...

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd

Härmed föreskrivs att det i lagen (1996:1030) om underhållsstöd skall införas en nya paragraf, 44 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

44 §

Vad som sägs om faderskap i 4 § och 22 § andra och fjärde styckena gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.12 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 23 § och 10 kap. 2 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

23 §

För den som enligt 1 kap. föräldrabalken har ansetts vara far till ett barn eller vars faderskap har fastställts genom bekräftelse eller dom men som genom en senare dom som har vunnit laga kraft har förklarats inte vara far till barnet skall, när det gäller tiden innan den sistnämnda domen har vunnit laga kraft, bestämmelserna i 10–16 §§ tillämpas som om han vore far till barnet.

Vad som sägs i första stycket om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

10 kap.

2 §

Efterlevandeskyddet börjar gälla vid det första månadsskiftet ett år efter det att ansökan kom in till Premiepensionsmyndigheten.

Till den del efterlevandeskyddet avser risken att pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall börjar skyddet dock gälla vid utgången av den månad då ansökan kom in till myndigheten. Detsamma gäller om ansökan kommer in till myndigheten innan pensionsspararen har fyllt 50 år och pensionsspararen högst tre månader innan ansökan kom in har in-

gått äktenskap eller fått ett barn. Om ett faderskap har blivit fastställt genom dom eller genom bekräftelse efter barnets födelse, räknas fristen från det att domen vann laga kraft eller bekräftelsen godkändes enligt 1 kap. 4 § föräldrabalken. Vid adoption räknas fristen från det att rättens beslut om tillstånd till adoptionen vann laga kraft.

Vad som sägs i andra stycket om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.13 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

dels att det skall införas en ny paragraf, 29 §, av följande lydelse,

dels att det närmast före 29 § skall införas en rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Övriga bestämmelser

29 §

Vad som sägs i 1 § och 5 § första stycket om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den ...

1.14 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 10 kap. 5 § och 12 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

5 §

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i

följande lagrum

- 1 kap. 4 § föräldrabalken, – 1 kap. 4 § *och 8 § andra stycket* föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag skall betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller att fullgöra nämndens uppgifter enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller 17 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

12 kap.**2 §**

Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 1 § första stycket:

1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap, 1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap eller moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken,
2. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption,
3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om barnet.

Avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket föräldrabalken som godkänts av socialnämnden får inte gallras förrän barnet fyllt arton år.

Handlingar skall vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 1 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.

Denna lag träder i kraft den ...

2 Ärendet

Regeringen beslutade år 1999 att tillkalla en parlamentarisk kommitté för att undersöka villkoren för barn i homosexuella familjer. Kommittén överlämnade år 2001 betänkandet Barn i homosexuella familjer (SOU 2001:10). Kommitténs förslag om att registrerade partner skulle ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar har lett till lagstiftning, som trädde i kraft den 1 februari 2003 (prop. 2001/02:123, bet. 2001/02:LU27).

Kommittén föreslog också att lesbiska par som hade registrerat sitt partnerskap eller var sambor skulle få tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Förslaget innebar att det rättsliga föräldraskapet till barn som föddes i lesbiska förhållanden skulle bestämmas på motsvarande sätt som för barn i heterosexuella förhållanden. Om modern var registrerad partner, skulle hennes partner automatiskt anses som mor till de barn som föds i partnerskapet. Var modern ogift, skulle hennes sambo ges möjlighet att bekräfta moderskapet. Moderskapet skulle också kunna fastställas genom dom. Reglerna föreslogs gälla även om barnet kommit till genom assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården.

Många av remissinstanserna var kritiska till förslaget. Kritiken gällde inte bara frågan om lesbiska par över huvud taget borde få tillgång till assisterad befruktning utan också regleringen av det rättsliga föräldraskapet om en sådan möjlighet infördes. Man ansåg att förslaget gav alltför stora begränsningar i möjligheten att få faderskapet till barnet fastställt och att detta kunde få betydelse när det gällde barnets rätt till kunskap om sitt ursprung och kontakt med sin far. Det ansågs att en moder-

skapspresumtion inte borde komma i fråga. Flera remissinstanser framhöll att andra lösningar på det rättsliga föräldraskapet borde övervägas. Bland annat föreslogs att ett gemensamt föräldraskap för lesbiska par borde åstadkommas genom styvbarnsadoption.

Regeringen har ännu inte tagit ställning till om partner och lesbiska sambor bör få tillgång till assisterad befruktning. I den nämnda propositionen om adoption delade regeringen remissinstansernas bedömning att det under alla förhållanden fanns skäl som talade mot den lösning av föräldraskapet som kommittén hade föreslagit och att även andra möjligheter borde övervägas. Regeringen uttalade att det alltså då bl.a. måste vägas in hur barnets rätt till sitt ursprung kunde tas till vara och vilken rätt och skyldighet som borde finnas för den biologiske fadern att bli rättslig far till barnet samt att även "medmammans" ställning borde analyseras närmare. Det påpekades också att bestämmelserna om föräldraskap för lesbiska par borde stå väl i samklang med den familjerättsliga regleringen i övrigt. Regeringen ansåg att det inte var lämpligt att en möjlighet till assisterad befruktning för lesbiska par infördes innan frågan om föräldraskapet hade lösts. Regeringen avsåg att ta upp frågan senare (ang. prop. s. 36).

Vid behandlingen av propositionen i riksdagen ansåg även lagutskottet att en möjlighet till assisterad befruktning vid sjukhus inte borde införas innan slutlig ställning tagits till hur det rättsliga föräldraskapet skulle ordnas. Utskottet underströk att det var angeläget att detta arbete kom till stånd så snart som möjligt i syfte att lesbiska par kunde få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus; det saknades skäl att ytterligare fördröja att en sådan möjlighet kom till stånd. Utskottet föreslog ett tillkännagivande av den innebörden. Riksdagen följde utskottet (ang. bet. s. 37, rskr. 2001/02:304).

I denna promemoria görs de överväganden om det rättsliga föräldraskapet som krävs för att komplettera beredningsunderlaget beträffande assisterad befruktning för partner och lesbiska sambor. Däremot tas inte här ställning till frågan om lesbiska par över huvud taget skall få tillgång till assisterad befruktning inom

sjukvården. Vidare övervägs vissa frågor om fastställande av faderskap genom dom med anknytning till föräldraskapet vid assisterad befruktning (avsnitt 6). Slutligen berörs konsekvenserna för hälso- och sjukvården ifall kommitténs förslag genomförs (avsnitt 8).

Under ärendets beredning har flera andra frågor aktualiserats som har anknytning till föräldraskapet vid assisterad befruktning. Kommittén menade t.ex. att det borde utredas om det kunde vara till ett barns bästa att ha fler än två vårdnadshavare (SOU 2001:10 s. 343). Frågan har också tagits upp i flera motioner till riksdagen. Vidare har föreslagits att ett barn skall kunna ha fler än två rättsliga föräldrar (motion 2002/03:L323, 2002/2003:L286 och 2002/03:L303). De frågorna tas dock inte upp i detta sammanhang.

3 Assisterad befruktning

Assisterad befruktning inom den svenska sjukvården

Assisterad befruktning är ett samlingsnamn för de olika behandlingsmetoder som finns att sammanföra spermier och ägg i syfte att hjälpa par att få barn. Assisterad befruktning kan utföras i form av insemination av spermier i en kvinnas kropp eller in vitro-fertilisering, dvs. provrörsbefruktning.

Fram till år 1985 saknades lagstiftning om assisterad befruktning i Sverige och det var oklart vad som gällde i fråga om föräldraskapet till barn som kommit till på det sättet. År 1981 tillsatte regeringen en utredning, Inseminationsutredningen, som fick i uppdrag att se över behovet av lagstiftning. Utredningen presenterade betänkandet Barn genom insemination (SOU 1983:42). Förslaget resulterade i lagen (1984:1140) om insemination, som trädde i kraft den 1 mars 1985. År 1984 presenterades betänkandet Barn genom befruktning utanför kroppen m.m. Förslaget ledde till lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen, som trädde i kraft den 1 januari 1989. Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2002:13).

Befruktningar enligt inseminationslagen och lagen om befruktning utanför kroppen får bara utföras om kvinnan är gift eller sambo med en man. Det krävs skriftligt samtycke av mannen. En insemination får ske med sperma antingen från kvinnans make eller sambo eller från en spermagivare (givarinsemination). Givarinsemination kan bli aktuell t.ex. när mannens sädesceller är av sådan kvalitet att befruktning är

osannolik. Givarinsemination får utföras endast vid offentligt finansierade sjukhus under överinseende av en läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik. Det finns alltså inga möjligheter för privata vårdgivare att utföra sådana åtgärder. Vid befruktning utanför kroppen kan det ägg som befruktas vara kvinnans eget eller komma från en annan kvinna (äggdonation). Om ägget är kvinnans eget, får det befruktas av en givares spermier. Både ägg och spermier får inte komma från givare. Befruktning av ägg från en kvinna i vars kropp ägget skall införas med spermier från kvinnans make eller sambo får inte utföras utan Socialstyrelsens tillstånd annat än vid offentligt finansierade sjukhus. Befruktning utanför kroppen där ägg eller spermier kommer från en givare får endast göras vid universitetssjukhus.

Före en sperma- eller äggdonation skall den behandlande läkaren pröva om det är lämpligt att donationen sker med hänsyn till parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden. Befruktningen får utföras bara när det kan antas att barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Läkaren väljer ägg eller sperma från en lämplig givare. Uppgifterna om givaren antecknas i en särskild journal, som skall bevaras i minst 70 år.

Ett barn som har kommit till genom assisterad befruktning har rätt att, om det har uppnått tillräcklig mognad, få del av de uppgifter om givaren som har antecknats i journalen. Socialnämnden är skyldig att på begäran biträda barnet med att skaffa fram dessa uppgifter. Det är bara barnet som kan få ut uppgifterna om givaren. Även om barnet är under 18 år, får uppgifterna alltså inte lämnas ut på begäran av vårdnadshavarna. Socialnämnden kan dock få ut uppgifterna om barnet har vänt sig till nämnden för att få hjälp. Det blir i ett sådant fall socialnämndens sak att bedöma det underåriga barnets mognad.

Givarinsemination utförs i dag vid fem sjukhus i landet: Karolinska sjukhuset i Stockholm, Östra sjukhuset i Göteborg, Universitetssjukhuset i Linköping, Akademiska sjukhuset i Uppsala och Norrlands universitetssjukhus i Umeå. Under åren 1989–1994 uppgick antalet genomförda inseminationsbehandlingar till mellan 700 och 1 000 om året. Behandlingarna har

därefter minskat. År 2000 genomfördes knappt 400 behandlingar (ett sextiotal barn föddes). Enligt uppgifter i en rapport från Socialstyrelsen beror minskningen dels på att det råder brist på givare, dels på att provrörsbefruktning används i allt högre utsträckning med följd att behovet av givarinseminationer har minskat (se Socialstyrelsens rapport Assisterad befruktning 2000, nr 2003:3).

Provrörsbefruktning görs i dag vid 15 sjukhus i Sverige. Behandlingen kan ske genom att spermier läggs tillsammans med ägget i ett provrör där befruktning av ägget sker. Den kan också ske genom mikroinjektionsteknik som innebär att en enstaka spermie injiceras direkt in i äggcellen. Under perioden 1991–1997 ökade antalet behandlingar i genomsnitt med drygt 700 per år. År 2000 startades omkring 7 800 behandlingar (ungefär 2 200 barn föddes).

Den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning utför en insemination eller befruktning i strid mot lagstiftning döms till böter eller fängelse i höst sex månader.

Assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården

Kvinnor som är ensamstående eller som lever i ett homosexuellt förhållande har inte tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. I praktiken förekommer det ändå att även dessa kvinnor befruktas på konstgjord väg. Det sker då genom privat insemination, t.ex. i hemmet, eller vid klinik utomlands. Även heterosexuella par vänder sig ibland utomlands för att få behandling för sin infertilitet. Det är däremot mera sällsynt att heterosexuella par insemineras privat.

Det finns inga säkra uppgifter om hur många barn som på detta sätt kommer till genom assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården. En undersökning av Statistiska centralbyrån år 2000 tyder på att det under senare år har blivit allt vanligare att homosexuella personer använder sig av insemination för att skaffa barn. Undersökningen riktade sig till homo- och bisexuella personer i åldrarna upp till 65 år. Enkäter med frågor skicka-

des ut till 5 300 personer. Av dessa svarade drygt 2 000 personer. Av dem som svarade hade 114 fått barn under åren 1981–1986. Endast två barn hade kommit till genom insemination. Under åren 1987–1993 hade 159 personer fått barn, och av dessa hade 30 barn kommit till genom insemination. Under åren 1994–1999 hade 99 personer fått barn, och av dessa hade 58 barn kommit till genom insemination (se SOU 2001:10, del B s. 195 f.)

4 Faderskap till barn

Föräldrabalken

Bestämmelser om faderskap till barn finns i 1 kap. föräldrabalken. Olika regler gäller beroende på om modern är gift eller inte. Särskilda bestämmelser finns om faderskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning. I 2 kap. regleras socialnämndens skyldighet att utreda faderskap och i 3 kap. vad som gäller om rättegången i mål om faderskap.

Om modern är gift

Om modern är gift, anses mannen i äktenskapet automatiskt som barnets far. Det gäller en s.k. faderskapspresumtion (1 §). Presumtionen kan hävas av domstol bl.a. om det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen inte är barnets far. Presumtionen anses automatiskt hävd om mannen i äktenskapet godkänner en annan mans faderskapsbekräftelse. Talan om hävande av faderskap får väckas av mannen i äktenskapet eller av barnet. Är mannen död, kan i vissa fall hans arvingar väcka talan. En annan man som anser sig vara biologisk far till barnet kan däremot aldrig väcka talan om hävande av faderskapet.

Om modern är ogift

Om modern är ogift, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom (3 §). En faderskapsbekräftelse är en frivillig handling. Den skall vara skriftlig och bevittnas av två personer. Bekräftelsen skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller av en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Är barnet myndigt eller står det inte under någons vårdnad, skall bekräftelsen i stället godkännas av barnet. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet (4 §).

Har ingen bekräftat faderskapet till ett barn, måste det fastställas genom dom i en rättegång mot den man (eller de män) som det finns anledning att stämma in. Enligt lagtexten i 5 § skall två förutsättningar vara uppfyllda för att en man skall förklaras vara far till ett barn. Den första är att det skall vara utrett att mannen har haft samlag med modern under den tid då barnet kan vara avlat (konceptionstiden). Som bevis kan återopas t.ex. parternas egna uppgifter, dagboksanteckningar och vittnesmål. Ofta är det inte själva frågan om samlag förekommit som är tvistig utan i stället om samlaget har skett under konceptionstiden. Till hjälp för den bedömningen används tabeller där graviditetstiden relateras till barnets födelsevikt och särskilda ultraljudstabeller som innebär att graviditetstiden relateras till fostrets hjäsmått och sitthöjd.

Den andra förutsättningen för att en man skall förklaras vara far är att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Det krävs då inte att domstolen skall vara övertygad i vanlig mening om att barnet verkligen är avlat av mannen. Vad som skall bevisas är i stället att barnet sannolikt är avlat av mannen. Bestämmelsen fungerar alltså som en bevislättning för barnet. Det viktigaste hjälpmedlet för sannolikhetsbedömningen är en s.k. DNA-analys, dvs. en undersökning av ärftliga egenskaper hos barn, mor och den utpekade mannen. Som kommer att utvecklas närmare i avsnitt 6 har utvecklingen när det gäller DNA-tekniken lett till en viss förändring av rättstillämpningen.

Faderskap vid assisterad befruktning

Har en insemination utförts på modern med samtycke av hennes make eller annan man som hon var sambo med och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall den som har lämnat samtycket vid tillämpningen av 2–5 §§ anses som barnets far (6 §). En motsvarande bestämmelse finns för fastställande av faderskap när moderns ägg har befruktats utanför hennes kropp (8 §). Bestämmelserna gäller även om befruktningen har skett utanför den svenska sjukvården. Den lagtekniska konstruktionen är alltså att samtycket till inseminationen eller befruktningen medför att mannen skall anses som barnets far när man sedan tillämpar bestämmelserna om fastställande av faderskap i 2–5 §§.

Om modern är gift, gäller därvid alltid faderskapspresumtionen (1 §). Den kan hävas av domstol bara om den man för vilken presumtionen gäller inte har samtyckt till befruktningen eller om det inte är sannolikt att barnet har avlats genom en befruktning som mannen har samtyckt till. Om modern är sambo med en man, skall faderskapet i stället fastställas genom bekräftelse eller dom. Vid fastställelse i domstol skall faderskapet således fastställas om mannen har samtyckt till befruktningen och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom denna (6 och 8 §§ jfr med 2–5 §§).

Om 6 och 8 §§ inte är tillämpliga, kan det bli aktuellt att fastställa faderskapet för den man som har donerat sperma. En sådan situation kan uppkomma dels om den befruktade kvinnan är ensamstående eller lever tillsammans med en annan kvinna, dels om hon är gift eller sambo med en man men mannen inte har samtyckt till befruktningen. Spermagivaren kan då bekräfta faderskapet frivilligt. Det är inte givet vad som gäller om spermagivaren inte bekräftar faderskapet. Enligt ordalydelsen i 5 § måste befruktningen ha skett genom samlag för att faderskapet skall kunna fastställas genom dom. I konsekvens med detta, och med beaktande av uttalanden i förarbetena till inseminationslagen (prop. 1984/85:2 s 14), har talan om faderskap mot en

spermagivaren ogillats i två hovrättsavgöranden (Svea hovrätt den 13 april 1992, T 1437/91 och RH 1998:103).

Socialnämndens utredning av faderskapet och rättegången i mål om faderskap

Om ingen man skall anses som far till ett barn på grund av en faderskapspresumtion, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far och se till att faderskapet fastställs. Utredningsskyldigheten gäller barn som står under någons vårdnad och som har hemvist i Sverige. Socialnämnden skall inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen. Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet, bör nämnden bereda den som antas vara far tillfälle att bekräfta faderskapet. Nämnden bör verka för att DNA-analys görs om den som kan vara far begär det eller det finns anledning att anta att modern har haft samlag med flera män inom konceptionstiden. Utredningen får läggas ned bl.a. om det visar sig omöjligt att få tillräckliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan eller om det framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol.

Även om en man på grund av faderskapspresumtion skall anses som far till ett barn, har socialnämnden i vissa fall skyldighet att utreda om någon annan man kan vara far till barnet.

Talan i mål om faderskap väcks av barnet och förs av socialnämnden i de fall nämnden är skyldig att utreda faderskapet. Nämnden skall föra talan mot den man eller de män som kan komma i fråga som far till barnet. Ett mål om hävande av en faderskapspresumtion får handläggas i samma rättegång som en talan om fastställande av att en annan man är barnets far.

5 Föräldraskap vid assisterad befruktning för homosexuella

5.1 Moderskap för den befruktade kvinnans partner eller sambo

Förslag: Om partner och homosexuella sambor får tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården, skall partnern eller sambon till en kvinna som föder ett barn efter en sådan befruktning också anses som barnets mor. Moderskapet förutsätter att hon har samtyckt till befruktningen och att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom denna. Moderskapet skall – för både partner och sambor – fastställas genom bekräftelse eller dom.

Partnern eller sambon skall inte anses som mor till barn som avlas genom assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården. I dessa fall skall – liksom hittills – faderskapet fastställas. Om det är till fördel för barnet och övriga förutsättningar är uppfyllda, kan ett gemensamt föräldraskap för det lesbiska paret åstadkommas genom adoption.

Skälen för förslaget

Utgångspunkter

Som framgår av föregående avsnitt får assisterad befruktning inom den svenska sjukvården utföras endast om kvinnan är gift eller sambo med en man. Maken eller sambon anses som far till det barn som kommit till genom en sådan befruktning.

Kommittén om barn i homosexuella familjer har föreslagit att även lesbiska par som har låtit registrera sitt partnerskap eller är sambor skall få tillgång till assisterad befruktning på sjukhus. Som har nämnts i avsnitt 2 har regeringen ännu inte tagit ställning till om en sådan möjlighet bör införas. Frågan nu är hur föräldraskapet för barnet bör regleras om förslaget genomförs.

Det är till en början klart att övervägandena skall utgå från vad som kan antas vara bäst för barnet. Enligt FN:s barnkonvention skall barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller av privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ (artikel 3). Principen om barnets bästa skall tillämpas på alla områden och är en utgångspunkt också i lagstiftningsarbetet.

I svensk rätt är principen om barnets bästa väl förankrad. Sedan början av 1900-talet har lagstiftningen eftersträvat att barn om möjligt skall ha två föräldrar i rättslig mening. Att ha två föräldrar ger barnet en trygghet ekonomiskt, socialt och rättsligt – inte bara under den tid familjen lever tillsammans utan också ifall föräldrarna skulle separera eller någon av dem skulle avlida. Barnet har t.ex. rätt till underhåll från sina föräldrar och arvsrätt efter dem och deras släktingar. Vidare är reglerna om vårdnad, boende och umgänge knutna till det rättsliga föräldraskapet. Eftersom moderskapet i de allra flesta fall är givet, har lagstiftningen huvudsakligen kommit att avse faderskapet. Till grund för det rättsliga faderskapet har lagts det biologiska släktskapet. Undantag gäller i fråga om barn som avlas genom assisterad befruktning. Även om den befruktade kvinnans make eller sambo inte är biologisk far, anses han i rättslig mening som far genom sitt samtycke till befruktningen. Föräldraskap för andra än de biologiska föräldrarna kan också åstadkommas genom adoption. Efter lagändringen år 2003 – då det blev möjligt för registrerade partner att prövas som adoptivföräldrar – kan ett barn ha två föräldrar av samma kön.

En viktig aspekt när det gäller assisterad befruktning är också barnets rätt till kunskap om sitt ursprung. Även denna rätt är

numera en väl etablerad princip i svensk rätt – såväl när det gäller adoptivbarn som barn som kommer till genom assisterad befruktning. Barn som föds efter en befruktning, där antingen ägget eller spermien som befruktat ägget härrör från någon annan än dess föräldrar, har rätt till information om givarens identitet. Även adoptivbarn har rätt att få tillgång till uppgifter om sina biologiska föräldrar. Också detta synsätt kommer till uttryck i barnkonventionen. Enligt artikel 7 skall konventionsstaterna så långt som möjligt säkerställa att barnet får vetskap om sina föräldrar. Under utarbetandet av konventionen var barnets rätt att få vetskap om sina föräldrar en fråga som huvudsakligen berörde rätten för adopterade barn att få kännedom om sina biologiska föräldrar. Under senare tid har diskuterats om artikeln även medför rätt för barn som tillkommit efter sperma- eller äggdonation att få kunskap om sitt genetiska ursprung (se prop. 2001/02:89, s. 45 f.).

Gemensamt föräldraskap för lesbiska par

Om lesbiska par får tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården, bör de barn som kommer till genom en sådan befruktning – liksom andra barn som avlas inom sjukvården – garanteras två rättsliga föräldrar med det skydd detta kan innebära rättsligt, ekonomiskt och socialt. En första frågeställning blir här om givaren i vissa fall bör kunna bli rättslig förälder eller om det rättsliga föräldraskapet alltid bör tillkomma kvinnorna gemensamt.

Vid assisterad befruktning för heterosexuella par gäller enligt inseminationslagen och lagen om befruktning utanför kroppen att läkaren skall välja ut en lämplig spermagivare. Lagarna kompletteras av föreskrifter och allmänna råd från Socialstyrelsen (SOSFS 2002:13). Regleringen innebär att läkaren normalt skall välja en man som inte har någon anknytning till paret; paret har alltså då inte kännedom om givarens identitet. Bara i undantagsfall får väljas en man som står paret nära. Oavsett vilken givare som väljs, har denne inga rättsliga bindningar till barnet.

Som har redovisats i avsnitt 4 anses i stället den man som är gift eller sambo med den befruktade kvinnan som far till barnet.

Också vid assisterad befruktning för lesbiska par inom den svenska sjukvården kan befruktningen normalt förmodas ske med sperma från en givare som inte har någon anknytning till det berörda paret. På motsvarande sätt som för heterosexuella par är det då också naturligt att den befruktade kvinnans partner eller sambo blir förälder till barnet.

När det gäller fallen då en givare väljs som står kvinnorna nära kan man i och för sig anta att hans bidrag med sperma ibland inte är en fråga om att endast hjälpa dem att bli föräldrar utan att han själv vill ta aktiv del som far till barnet. För en homosexuell man kan en insemination i praktiken vara enda sättet att bli far. Det skulle därför kunna hävdas att spermagivaren i vissa fall borde kunna bli far i rättslig mening i stället för partnern eller sambon. Samhället bör dock, med hänsyn till barnets bästa, bara aktivt bidra till befruktningar när de blivande föräldrarna lever i ett stabilt parförhållande. Det finns inte skäl att särbehandla lesbiska kvinnor i det avseendet. Syftet bör alltså vara att åstadkomma ett gemensamt föräldraskap för kvinnorna. På samma sätt som heterosexuella blir paret då föremål för den prövning som görs av läkaren inför en assisterad befruktning. Inom ramen för prövningen skall läkaren så långt som möjligt försäkra sig om att parets inbördes relation är stabil och att det har förmåga att vårda och uppfostra ett barn. Mot ett rättsligt föräldraskap för spermagivaren talar också att lagstiftningen på detta område ju till sin karaktär är tvingande. Det bör vara klara regler som till skydd för barnet inte kan avtalas bort. Det skulle inte stå väl i samklang med detta synsätt om föräldraskapet till vissa barn i viss mån gjordes beroende av de berörda parternas vilja i det enskilda fallet.

Sammanfattningsvis görs således bedömningen att en man som ger sperma till en kvinna som är partner eller sambo med en annan kvinna – precis som andra spermagivare – inte bör ha något rättsligt förhållande till barnet. Föräldraskapet bör alltså i stället vara gemensamt för det lesbiska paret.

Föräldraskap genom samtycke

Frågan är då hur ett gemensamt rättsligt föräldraskap för den befruktade kvinnan och hennes partner eller sambo lämpligast kan åstadkommas.

En möjlighet skulle kunna vara att endast den kvinna som föder barnet blir förälder vid barnets födelse, varefter den andra kvinnan styvbarnsadopterar barnet. Det finns dock vissa brister med en sådan reglering. Gemensamt föräldraskap kan i så fall bara åstadkommas för registrerade partner, inte sambor. Enligt 4 kap. föräldrabalken får sambor inte adoptera, och någon utvidgning av möjligheterna till adoption är inte aktuell. Ett samboende par skulle alltså först få ingå partnerskap för att kunna komma i fråga för assisterad befruktning. En adoption skulle vidare skapa en onödig beslutsgång och medföra att ytterligare en utredning – utöver den inför den assisterade befruktningen – behöver göras. Att föräldraskapet till barnet blir beroende av en adoption skulle också kunna leda till att barnet växer upp med endast en rättslig förälder. Kanske ångrar sig paret sedan barnet har fötts, eller så har de av olika skäl inte kraft att ta tag i en från början planerad adoption med den utredning de då blir föremål för.

Adoption som ett sätt att grunda föräldraskap diskuterades i samband med att inseminationslagen infördes. Med hänsyn till de nämnda nackdelarna valde man att i stället knyta faderskapet till makens eller sambons samtycke till inseminationen (prop. 1984/85:2 s. 13 f.). Samtycket har, som framgått, den verkan att mannen blir att anse som far till barnet, förutsatt att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom den assisterade befruktningen. Samma lösning valdes senare när det gällde barn som kommit till genom provrörsbefruktning.

Anledning saknas att inte göra samma avvägning också i fråga om föräldraskapet för lesbiska par. Även här bör föräldraskapet knytas till samtycket till befruktningen. På samma sätt som för en man bör samtycket alltså ha den verkan att partnern eller sambon också blir att anse som förälder till det barn som föds.

På så sätt garanteras barnet redan vid befruktningen två föräldrar. Förutsatt att samtycke har lämnats och att det är sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen kan varken den födande kvinnan eller hennes partner eller sambo med framgång motsätta sig ett föräldraskap för partnern eller sambon.

Två mödrar

Som mor anses den kvinna som föder ett barn. I de fall som nu är aktuella skall alltså den kvinna som föder barnet – precis som i andra fall – anses som barnets mor. Emellertid är det rimligt att också den födande kvinnans partner eller sambo betecknas som mor. Alternativet skulle vara att kalla henne t.ex. medförälder eller medmor. Detta framstår dock som olämpligt. Tanken är ju att hon skall vara en helt likvärdig förälder: rättsligt, ekonomiskt och socialt. Att hon också i lagens mening benämns som mor ger en viktig signal, inte minst till barnet men även till familjens närmaste omgivning och samhället i övrigt. En ny föräldrarättslig beteckning skulle dessutom skapa både praktiska och lagtekniska svårigheter.

Assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården

Som har redogjorts för i avsnitt 3 utförs i dag assisterad befruktning även utanför den svenska sjukvården, antingen privat eller vid klinik utomlands. Om kvinnan är gift eller sambo med en man, anses han som far till det barn som föds, förutsatt att han har samtyckt till befruktningen och att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen (1 kap. 6 och 8 §§ föräldrabalken). Den man som har givit sperman har däremot inget rättsligt förhållande till barnet.

Det kan diskuteras om regeln om moderskap för partner och homosexuella sambor bör gälla inte bara vid assisterad befruktning inom den svenska sjukvården utan också vid den assisterade

befruktning som trots allt sker privat och utomlands: dessa befruktningar skiljer sig från dem som sker i den samhälleligt kontrollerade sjukvården. Mot en sådan lösning talar dock de faktiska förhållandena vid privata inseminationer i homosexuella förhållanden. Spermagivaren är inte sällan en god vän eller annan bekant till modern som barnet har en nära kontakt med under sin uppväxt. Ibland har han också del i vården om barnet. Som har nämnts i avsnitt 3 gjorde Statistiska Centralbyrån år 2000 en undersökning om homosexuella syn på barn och familjebildning. Av dem som ville skaffa barn svarade hela 28 procent att de – även om en möjlighet till assisterad befruktning införs inom sjukvården – likväl skulle föredra att skaffa barn genom privat insemination.

Det är i ett barnperspektiv viktigt att faderskapet även fortsättningsvis kan fastställas i dessa fall. Barnet kan då, även vid en eventuell konflikt mellan givaren och modern, ges möjlighet till en nära kontakt med sin far. Bedömningen görs således att moderskapsregeln inte bör gälla utanför den av lagen kontrollerade svenska sjukvården. I dessa fall bör i stället – liksom hittills – faderskapet till barnet fastställas. Om det bedöms vara till fördel för barnet och övriga förutsättningar är uppfyllda, kan ett gemensamt föräldraskap för det lesbiska paret åstadkommas genom adoption. En sådan möjlighet finns redan i dag.

Fastställande av moderskap

Nästa fråga är vad som ytterligare bör krävas för att moderskapet skall komma till stånd. I avsnitt 4 har utvecklats vad som gäller för faderskap vid assisterad befruktning. För det krävs – i likhet med vad som är fallet när barnet avlas genom samlag – att faderskapet gäller till följd av faderskapspresumtion eller, om modern är ogift, efter fastställelse (alltså bekräftelse eller dom).

När en assisterad befruktning utförs på en kvinna som är sambo med en annan kvinna, är det naturligt att föräldraskapet fastställs på samma sätt som i ett heterosexuellt samboförhållande. Det innebär att den födande kvinnans sambo i första hand

skall ges möjlighet att bekräfta moderskapet. För bekräftelsen bör gälla samma regler som för en faderskapsbekräftelse. Bekräftelsen bör alltså ske skriftligen och bevittnas av två personer. Den bör också skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern. Om moderskapet inte bekräftas frivilligt bör det, precis som ett faderskap, kunna fastställas genom dom. Domstolen bör då förklara sambon som mor om hon har samtyckt till befruktningen och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom denna.

När det gäller partner föreslog kommittén att moderskapet skulle uppkomma på motsvarande sätt som för en gift man. Partnern skulle – precis som en gift man – automatiskt anses som mor till barn som föds i partnerskapet. Det skulle alltså gälla en sorts rättslig eller social moderskapspresumtion. I avsnitt 2 har redovisats den kritik som förslaget fick vid remissbehandlingen.

Som regeringen konstaterade i propositionen Partnerskap och adoption (prop. 2001/02:123) finns det skäl som talar mot en sådan moderskapspresumtion. Grunden för faderskapspresumtionen är att den normalt leder till ett materiellt riktigt resultat. Den fungerar som en bevislättning för barnet och bygger på det erfarenhetsmässiga antagandet att den i de allra flesta fall träffar biologiskt rätt: maken i äktenskapet är i regel också biologisk far. En motsvarande presumtion för kvinnor som är registrerade partner fick snarare byggas på antagandet att de barn som föds av den ena partnern som regel har avlats genom en assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Det är ju bara i dessa fall som hon – jämte den biologiska modern – skall anses som mor. Om barnet i stället har avlats genom en assisterad befruktning utanför sjukvården eller genom samlag, anses hon däremot inte som mor. Som nyss nämnts gjorde Statistiska centralbyrån år 2000 en undersökning av homosexuellas syn på barn och familjebildning. Undersökningen riktade sig till homo- och bisexuella personer i åldrarna upp till 65 år. Av dem som önskade bli föräldrar svarade mer än hälften att de helst ville skaffa barn genom gemensam adoption. Av dem som inte

föredrog adoption ville knappt hälften helst bli föräldrar genom assisterad befruktning inom den svenska sjukvården medan övriga föredrog att skaffa barn på annat sätt (se SOU 2001:10, del B, s. 195). Även om undersökningsresultatet måste tolkas med försiktighet, går det alltså ändå inte att bortse från att en stor andel av de barn som föds i ett partnerskap kan komma till på annat sätt än genom assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Presumtionen skulle i praktiken utesluta möjligheterna att fastställa faderskapet för dessa barn. Varken fadern eller socialnämnden skulle kunna ta initiativ till ett fastställande av faderskapet. Partnern skulle å sin sida emellertid utan begränsning i tiden kunna väcka talan om att hon inte är mor till barnet. En sådan ordning är knappast tillfredsställande.

Slutsatsen blir att moderskapet för en partner inte bör presumeras på motsvarande sätt som för en gift man. Alternativet är då att välja samma lösning som för sambor, dvs. att moderskapet skall fastställas för att gälla i rättslig mening. Partnern bör alltså i första hand ges möjlighet att bekräfta moderskapet. Om moderskapet inte bekräftas frivilligt, kan det fastställas genom dom.

På liknande sätt som vid fastställande av faderskap för en man som bor tillsammans med barnets mor bör det eftersträvas att förfarandet vid en moderskapsutredning blir så smidigt som möjligt för det kvinnliga paret. Det förutsätts att Socialstyrelsen genom allmänna råd till de tjänstemän i kommunerna som handlägger moderskapsutredningar säkerställer att de föreslagna reglerna tillämpas på ett enhetligt sätt.

5.2 Socialnämndens utredning och rättegången i mål om moderskap

Förslag: Om det finns anledning att anta att en kvinna skall anses som mor till ett barn jämte den kvinna som har fött barnet, skall socialnämnden utreda moderskapet och se till att det fastställs. Vid utredningar om moderskap skall detsamma gälla som vid faderskapsutredningar, och för rättegången i mål om moderskap skall detsamma gälla som för rättegången i mål om faderskap. Lagen om internationella faderskapsfrågor och lagen om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden utvidgas till att gälla moderskap.

Skälen för förslaget

Socialnämndens utredning

Om ingen man skall anses som far till ett barn på grund av faderskapspresumtion, skall socialnämnden försöka utreda vem som är fadern och se till att faderskapet fastställs (2 kap. 1 § föräldrabalken). Förslaget i avsnitt 5.1 innebär att en kvinna i vissa fall – jämte den biologiska modern – skall anses som mor till ett barn medan det däremot inte skall fastställas något faderskap. Om det finns anledning att anta att en kvinna sålunda skall anses som mor till ett barn, bör nämnden vara skyldig att utreda moderskapet och se till att det fastställs. Anledning till en sådan utredning kan finnas t.ex. om det på grund av uppgifter från modern framgår att hon har inseminerats inom den svenska sjukvården under den tid barnet kan vara avlat.

I avsnitt 4 har redogjorts för de bestämmelser om faderskapsutredningar som finns i 2 kap. föräldrabalken. Dessa bör gälla även vid utredningar om moderskap. Det innebär bl.a. att socialnämnden bör vara skyldig att inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen och att nämnden, om moderskapet kan bedömas med tillräcklig säkerhet, bör bereda den som antas vara mor

tillfälle att bekräfta moderskapet. Vidare bör utredningen få läggas ned under samma förutsättningar som gäller för faderskapsutredningar.

Enligt 2 kap. 6 § föräldrabalken bör nämnden vid en faderskapsutredning verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara far till barnet, om denne begär det eller det finns anledning att anta att modern har haft samlag med mer än en man under konceptionstiden. Det saknas skäl att nu föreslå någon ändring av bestämmelsen. Även vid en utredning om moderskap skulle bestämmelsen dock undantagsvis kunna tillämpas. Visserligen är en undersökning avseende blodet från den kvinna som skall fastställas som mor inte relevant. Men genom analys av spermagivaren kan man få klarlagt om barnet har avlats inom sjukvården och om det därmed finns förutsättningar att fastställa moderskapet. I praktiken torde den beskrivna situationen emellertid bli mycket sällsynt.

Rättegången i mål om moderskap

I 3 kap. föräldrabalken finns bestämmelser om rättegången i mål om faderskap. Även dessa bör gälla i fråga om moderskap. Det innebär att en talan om fastställande av moderskapet bör kunna väckas av barnet och att barnets talan som regel bör föras av socialnämnden. Om det undantagsvis skulle vara oklart om det finns förutsättningar att fastställa moderskapet till ett barn, bör talan även kunna föras mot en man som kan komma i fråga som far. Talan om faderskap och moderskap till ett visst barn bör inte få prövas samtidigt vid flera domstolar, och det bör vara fråga om ett enda mål. Om talan har väckts om hävande av en faderskapspresumtion, bör talan om fastställande av moderskap kunna väckas vid samma domstol och målen kunna handläggas i en rättegång.

I 7 kap. föräldrabalken föreskrivs att en talan om underhåll till barn kan väckas i samband med mål om fastställande av faderskap till barnet och att ett interimistiskt beslut inte får meddelas

om flera män är instämnda i målet (12 och 15 §). Även dessa bestämmelser bör gälla i fråga om moderskap.

Domstolen kan i mål om fastställande av faderskap besluta om blodundersökning, se lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap. Beslutet kan avse modern, barnet och den man mot vilken talan förs. Finns det anledning att anta att någon annan man har haft samlag med modern under konceptionstiden, får beslutet avse även denne. Beslut om blodundersökning kan under vissa omständigheter fattas även sedan ett faderskap har fastställts genom bekräftelse eller dom som har vunnit laga kraft. Domstolen har – till skillnad från socialnämnden – möjlighet att förena beslutet med vitesföreläggande. Om föreläggandet inte iakttas, kan domstolen besluta om biträde av polismyndighet. När inseminationslagen infördes konstaterades att domstolen visserligen borde ha möjlighet att få del av uppgifter om en spermagivare. Det ansågs dock föra för långt att spermagivaren skulle underkasta sig blodprovstagning vid påföljd av vite eller polishämtning. Någon möjlighet för domstolen att besluta om blodundersökning avseende en spermagivare infördes därför inte. Begränsningen i 1958 års lag har såvitt känt inte medfört några praktiska problem vid fastställande av faderskap, och det torde inte finnas anledning att nu göra någon annan bedömning när det gäller utredningar om moderskap. Reglerna i 1958 års lag bör således inte utvidgas till att gälla spermadonationer till partner och homosexuella sambor.

Anknytning till utlandet

Har en fråga om faderskap som aktualiseras här i landet anknytning till något annat land, kan även utländsk rätt och utländska avgöranden om faderskapet till samma barn få betydelse. Regler om svensk domstols behörighet i faderskapsmål och om svensk socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap finns i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor. I lagen regleras också vilket lands lag som skall tillämpas när det skall avgöras vem som är far till ett barn och när ett i utlandet fast-

ställt faderskap skall erkännas i Sverige. För erkännande av nordiska faderskapsavgöranden gäller i stället lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden. Lagen infördes efter gemensamma överläggningar mellan berörda departement i de nordiska länderna men är inte konventionsgrundad. Vidare gäller vissa schweiziska domar i Sverige enligt lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz. Lagen grundar sig på en konvention mellan Schweiz och Sverige den 15 januari 1936.

För att ett faderskap skall kunna fastställas genom bekräftelse under medverkan av en svensk socialnämnd krävs enligt 1985 års lag att barnet har hemvist i Sverige. I fråga om fastställelsen tillämpas svensk lag (3 §). Mål om faderskap får tas upp av svensk domstol om barnet har hemvist i Sverige eller om talan förs mot en eller flera män som har hemvist i Sverige. Mål om faderskap får också tas upp här om det i andra fall med hänsyn till moderns eller mannens anknytning till Sverige finns särskilda skäl att målet prövas i Sverige (4 §). En talan vid svensk domstol om fastställande av faderskap prövas enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist när målet avgörs i första instans (5 §). Har ett faderskap fastställts genom bekräftelse, skall en talan vid svensk domstol om ogiltigförklaring av bekräftelsen som regel prövas enligt svensk lag (6 §).

Det torde saknas anledning att ha andra regler när det gäller sådant moderskap som föreslås i promemorian. Ett syfte med de internationellt privaträttsliga reglerna är att säkerställa att barn med anknytning till Sverige kan få ett föräldraskap fastställt här. Om barnet har hemvist i Sverige, bör socialnämnden vara skyldig att utreda ett sådant moderskap som nu diskuteras. Också övriga bestämmelser om fastställande och hävande av faderskap bör utvidgas till att gälla moderskap. Samma regler bör alltså gälla i frågor om domstols behörighet och tillämplig lag.

Ett avgörande av en utländsk domstol som innebär att ett faderskap har fastställts eller hävts och som har vunnit laga kraft gäller enligt 1985 års lag i Sverige, om det med hänsyn till en parts hemvist eller medborgarskap eller anknytning fanns skälig

anledning att talan prövades i den främmande staten (7 §). En utländsk fastställelse av faderskap genom bekräftelse gäller bl.a. om den är giltig enligt lagen i den stat där barnet eller den som har lämnat bekräftelsen hade hemvist eller i en stat där någon av dem var medborgare. Undantag gäller i vissa fall när faderskapet till samma barn har fastställts i Sverige och när en rättegång om faderskapet inletts i Sverige (8 §). Såvitt känt finns bestämmelser om moderskap av det slag som här föreslås inte i några andra länder. Däremot kan frågan uppkomma vilken verkan en utländsk fastställelse av faderskap bör ha om moderskapet till samma barn fastställs i Sverige. Det är svårt att tänka sig en annan ordning än den som gäller vid en konflikt mellan avgöranden om faderskap. Det innebär bl.a. att en utländsk faderskapsbekräftelse inte bör gälla om moderskapet till samma barn tidigare har bekräftats i Sverige, om moderskapet har fastställts genom dom i en rättegång som inleddes före bekräftelsen eller om det i Sverige pågår en rättegång om moderskapet som inleddes före bekräftelsen.

Enligt 1936 års lag om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz gäller en dom som har meddelats i Schweiz här i landet under vissa förutsättningar. När det gäller familjerättsliga domar krävs dels att svensk domstol under motsvarande omständigheter skulle ha varit behörig, dels att domen är grundad på en lag, vars bestämmelser i ämnet inte strider mot den lag som skulle ha tillämpats enligt svensk rätt. Med hänsyn till dessa begränsningar lär det knappast uppstå någon konflikt mellan en schweizisk och svensk dom om föräldraskapet till ett barn.

En sådan konflikt kan däremot uppkomma i förhållande till de nordiska länderna. Enligt 1979 års lag om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden gäller i Sverige en lagakraftvunnen dom som har meddelats i Danmark, Finland, Island eller Norge och som avser faderskap till barn (1 §). Vidare gäller en fastställelse av faderskapet som har skett i annan form än genom dom (2 §). Undantag görs i vissa fall när faderskapet till samma barn också har fastställts i Sverige och när det i Sverige pågår en

rättegång om faderskapet (3 §). Det finns bestämmelser bl.a. om avvisande och vilandeförklaring av en talan om faderskap i Sverige när en rättegång redan pågår i något annat nordiskt land (4 §). Även bestämmelserna i 1979 års lag bör utvidgas till att gälla sådana moderskap som här föreslås. En faderskapsbekräftelse som har gjorts i ett annat nordiskt land bör alltså inte gälla här om moderskapet till samma barn redan har bekräftats i Sverige eller om moderskapet fastställts genom dom i en rättegång som påbörjades innan faderskapet bekräftades i det andra landet. Väcks vid en svensk domstol talan om moderskapet till ett barn men pågår redan en rättegång om faderskapet i ett annat nordiskt land, bör talan avvisas eller förklaras vilande i väntan på lagakraftvunnen dom i den utländska rättegången. Pågår en rättegång om faderskap i ett annat nordiskt land, bör en svensk socialnämnd inte kunna godkänna en bekräftelse av moderskapet. – Frågorna har tagits upp i den nordiska departementsgruppen med experter på familjerätt.

Om en svensk fastställelse av moderskap kommer att erkännas eller inte i andra länder beror på deras lagstiftning. Frågan kan aktualiseras t.ex. när barnet flyttar till ett annat land. Även om moderskapet inte erkänns fullt ut i det landet, kan det ändå komma att ges vissa rättsverkningar där. Barnets intressen kan också tas om hand genom att föräldrarna upprättar testamenten och träffar överenskommelser i sådant som rör barnet.

5.3 Följdändringar

I många författningar finns bestämmelser om *föräldrarna* till ett barn. I föräldrabalken anges t.ex. att ett barn som regel står under vårdnaden av båda sina föräldrar eller en av dem och att föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet. Enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring har en förälder rätt till föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning (föräldrapenningförmåner) och enligt 1 § namnlagen (1982:670) förvärvar ett barn till föräldrar med gemensamt efternamn vid födelsen det namnet. Dessa och alla andra bestämmelser om ett barns förälder bör

givetvis tillämpas även beträffande en kvinna som enligt förslaget – jämte barnets biologiska mor – skall anses som mor. Det krävs inga särskilda regler om detta.

Såväl i förädrabalken som i många andra författningar finns bestämmelser som särskilt hänvisar till ett barns *mor eller far*. Som exempel kan nämnas 6 kap. 2 § ärvdabalken, 21 kap. 1 § rättegångsbalken och 14 § namnlagen. Utgångspunkten bör vara att vad som sägs om en mor skall gälla även en kvinna som enligt förslaget skall anses som mor. Inte heller detta behöver som regel särskilt klargöras. Men det finns undantag. Vissa bestämmelser om ett barns mor tar särskilt sikte på den kvinna som föder ett barn. Ibland är detta så uppenbart att det inte är motiverat med något särskilt förtydligande. Det gäller flera bestämmelser i förädrabalken. Exempelvis sägs i 6 kap. 3 § att barnet från födseln står under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta och i annat fall av modern ensam. Med moder avses här uppenbarligen endast den kvinna som har fött barnet. Som andra exempel kan nämnas bestämmelserna om barnadråp i 3 kap. 3 § brottsbalken och om mammaledighet i 4 § föräldraledighetslagen (1995:584). I andra fall kan det däremot behöva klargöras att en bestämmelse bara gäller den kvinna som har fött barnet. Exempel på detta finns i folkbokföringslagen (1991:4812). Enligt 1 § skall ett barn som föds här i landet folkbokföras om modern är folkbokförd eller om fadern är folkbokförd och vårdnadshavare. Enligt 2 § skall barnet folkbokföras i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern är folkbokförd. Andra exempel finns i 1 § namnlagen samt 1 och 4 §§ lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap. För en kvinna som enligt förslaget skall anses som mor bör i dessa fall i stället lämpligen gälla vad som sägs om barnets far.

Det finns andra bestämmelser om ett barns *far* som bör gälla en kvinna som enligt förslaget skall anses som mor. Här kan nämnas bestämmelsen om faderskap i 4 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Det bör finnas möjligheter att vägra ett barn underhållsstöd om den kvinna som har fött barnet uppenbarligen

utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få moderskapet för den andra kvinnan fastställt. Ett annat exempel är 4 kap. 10 § lagen om allmän försäkring. En kvinna som enligt förslaget skall anses som mor bör ha samma rätt som en far till tillfällig föräldrapenning (pappadagar) i samband med barnets födelse. Hon bör också ha samma rätt som en man till ersättning av allmänna medel för underhållsbidrag som hon i vissa fall har betalat (1 § lagen [1969:620] om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag). Ändringar bör även göras så att en kvinna kan få ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om det behövs för att genomföra en moderskapsutredning (4 kap. 4 c § utlänningslagen [1989:529]).

Bestämmelserna om arvsrätt för ett barns far och mor i ärvdebalken bör ändras så att de uttryckligen omfattar situationer där föräldrarna är av samma kön.

6 Fastställande av faderskap genom dom

Förslag: Faderskapet för en man skall kunna fastställas genom dom om det är utrett att barnet är avlat av honom. Faderskapet skall vidare kunna fastställas om det är utrett att mannen har haft samlag med barnets mor eller att en befruktning på annat sätt har skett med hans sperma under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Faderskapet skall inte kunna fastställas genom dom för en man som har givit sperma inom den svenska sjukvården.

Skälen för förslaget

Utvecklingen när det gäller rättsgenetiska undersökningar

Har ingen man bekräftat faderskapet till ett barn, och gäller inte heller någon faderskapspresumtion, måste faderskapet fastställas genom dom i en rättegång mot den man (eller de män) som det finns anledning att stämma in. Som redovisats i avsnitt 4 måste enligt 1 kap. 5 § föräldrabalken två förutsättningar vara uppfyllda för att en man skall förklaras vara far till ett barn. För det första måste det vara utrett att mannen har haft samlag med modern under den tid då barnet kan vara avlat (konceptionstiden). För det andra måste det med hänsyn till samtliga omständigheter vara sannolikt att barnet har avlats av honom.

Som bevis för det biologiska släktskapet var man fram till början av 1900-talet hänvisad till att jämföra yttra kännetecken

mellan barnen och de utpekade männen, bl.a. näsans eller munnens form. De första rättsgenetiska undersökningarna i faderskapsärenden i Sverige utfördes under mitten av 1920-talet. De byggde på att man med tester på blod kan dela in personer i olika grupper beroende på vilka blodegenskaper de bär på och att de påvisade blodgrupperna ärvs med ett anlag från varje förälder. År 1991 började DNA-analyser användas i vissa fall, och sedan år 1994 är faderskapsundersökningarna helt baserade på DNA-analyser. Analyserna görs vid Rättsmedicinalverkets rättsgenetiska avdelning. De utförs i de allra flesta fall på initiativ av socialnämnden men kan också beslutas av domstol enligt den tidigare nämnda lagen om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap.

DNA-analyser visar genetiska variationer direkt i arvsmassan. Barnet ärver hälften av sina gener från modern och hälften från fadern. Det undersöks om det hos den utpekade mannen finns gener som barnet måste ha ärvt från sin biologiska far. Varje enskild kromosom består av en lång sträng av DNA (deoxiribonukleinsyra). Vid analysen baserar man sig på undersökningar av delar av strängen som visar speciellt stor grad av individuell variation (DNA-markörer).

Med DNA-analys kan man utesluta praktiskt taget samtliga felaktigt utpekade män i ett faderskapsärende. Den genomsnittliga uteslutningskapaciteten är 99,998 procent. Av 10 000 felaktigt utpekade män kan alltså alla utom två uteslutas. Man får också en säkrare statistisk värdering av en icke-utesluten mans faderskaps sannolikhet än med de metoder som tidigare användes. Sannolikhetsberäkningarna utförs på frekvenser från ett referensmaterial bestående av personer bosatta i Sverige. För att Rättsmedicinalverket i sitt utlåtande skall kunna konstatera att en man sannolikt är barnets far krävs enligt verkets egen praxis en sannolikhet på minst 99,9 procent.

En anpassning till DNA-tekniken

Utvecklingen när det gäller DNA-analyser har lett till en modernisering av lagreglerna om fastställande av faderskap i andra nordiska länder. I Norge gjordes en lagändring år 1997 som innebär att domstolen som huvudregel skall fastställa att en man är far till ett barn om han genom DNA-analys är utpekad som barnets far. DNA-analysen skall alltså läggas till grund för domstolens bedömning, även om det inte med andra bevis är utrett att samlag har ägt rum mellan mannen och modern under konceptionstiden. Undantag gäller bl.a. om det har gjorts något fel vid analysen. Liknande lagändringar har de senaste åren gjorts i Danmark och i Island.

Även i Sverige har utvecklingen lett till en förändring av rättstillämpningen. I rättsfallet NJA 1998 s. 184 fann Högsta domstolen att det genom den muntliga bevisningen inte var utrett att kvinnan hade haft samlag med den instämnda mannen under konceptionstiden. Som bevisning åberopades en DNA-analys där det hade konstaterats att den utpekade mannen sannolikt var barnets far. Sannolikheten var beräknad till över 99,999 procent. Domstolen konstaterade att DNA-analysen hade resulterat i sådana värden att det i det närmaste var otänkbart att någon annan skulle kunna vara biologisk far till barnet och att det inte hade påvisats någon särskild omständighet som ändå skulle kunna dra faderskapet i tvivelsmål. Mannen fastställdes därför vara far.

En liknande bedömning gjordes i rättsfallet NJA 1999 s. 598. Eftersom den utpekade mannen var avliden, hade det gjorts DNA-analyser av en halvbror till honom och av barnet. Analyserna utvisade en faderskapssannolikhet för den avlidna mannen på 99,9923 procent. Högsta domstolen fann att DNA-analysen hade resulterat i sådana värden att det kunde hållas för visst att den utpekade mannen var far till barnet. (Tidigare ansatser i samma riktning finns i två äldre rättsfall, NJA 1984 s. 49 och 1985 s. 236 I.)

Det är lämpligt att rättsläget när det gäller fastställande av faderskap kommer till bättre uttryck i lagtexten. Om det är

utrett – genom DNA-analys – att barnet har avlats av mannen i fråga, bör det således framgå av lagtexten att det inte skall behöva föras någon annan bevisning om att mannen har haft samlag med barnets mor. Som har nämnts ovan kräver Rättsmedicinalverket enligt sin egen praxis att faderskapssannolikheten är minst 99,9 procent för att verket i sitt utlåtande skall kunna konstatera att en man sannolikt är barnets far. I ett sådant fall får det genom utlåtandet normalt anses utrett att barnet är avlat av mannen i fråga. Det är möjligt att DNA-analysens bevisvärde kan vara tillräckligt även i andra fall. Det kan också tänkas fall där det finns annan utredning tillsammans med DNA-analysen, t.ex. sakkunnigutlåtanden, parts- eller vittnesförhör.

Emellertid måste det i praktiken finnas regler för de fall där det inte kan utredas att barnet har avlats av den instämde mannen, t.ex. om det inte är möjligt att göra en DNA-analys eller om analysen inte ger ett tillräckligt säkert svar. Det är fråga om sällsynta fall, men det kan ändå inte uteslutas att sådana situationer uppstår. Mannen kan t.ex. vara försvunnen eller död. Om blodprov inte kan tas på mannen, är det likväl i vissa fall möjligt att i stället använda blod från nära släktingar till mannen. Men resultatet från en sådan undersökning kan vara mera osäkert. Bevisvärdet av en DNA-analys kan också påverkas om det finns särskilda omständigheter som talar för att det har gjorts något fel vid analyserna, t.ex. att prover kan ha förväxlats, eller om närstående släktingar framstår som tänkbara faderskapskandidater. Den nu gällande bevislättningen i 5 § bör behållas för sådana tillfällen.

Fastställande av faderskap för spermagivare

Om faderskapet till ett barn kan fastställas utan att det är utrett att mannen har haft samlag med barnets mor, uppkommer frågan vad som bör gälla om barnet har kommit till genom en assisterad befruktning. Bör det vara möjligt att fastställa faderskapet också för en spermagivare?

Som har nämnts i avsnitt 4 finns det i föräldrabalken särskilda bestämmelser om faderskap vid assisterad befruktning. Har en insemination eller provrörsbefruktning utförts på en kvinna med samtycke av hennes make eller sambo, anses mannen som far till barnet (1 kap. 6 och 8 §§ föräldrabalken). Den man som har givit sperma har däremot inga rättsliga bindningar till barnet. I avsnitt 5.1 föreslås en liknande bestämmelse vid assisterad befruktning i lesbiska förhållanden. Om en assisterad befruktning har utförts inom den svenska sjukvården på en kvinna som är registrerad partner eller sambo med en annan kvinna, skall den kvinnan således också anses som mor till barnet, förutsatt att hon har samtyckt till befruktningen och att det är sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen. Förslaget innebär att spermagivaren inte heller då skall ha några rättsliga bindningar till barnet.

Frågan är vad som bör gälla om föräldraskapet inte kan bestämmas på detta sätt. Det kan röra sig om en assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården där kvinnan är ensamstående, partner eller sambo med en annan kvinna. Som ovan föreslagits skall inte någon moderskapsregel gälla då. Man kan vidare tänka sig fall där kvinnan är gift eller sambo med en man som inte har samtyckt till befruktningen. Det kan också vara fråga om en befruktning inom sjukvården. Visserligen får befruktningar bara utföras där om det finns ett skriftligt samtycke från den befruktade kvinnans make eller sambo. Men om ett samtycke undantagsvis skulle fattas, anses den befruktade kvinnans make eller sambo (eller partner) inte som förälder till barnet.

Det finns i de fall som har beskrivits inget som hindrar att givaren frivilligt bekräftar faderskapet. Men vad bör gälla om faderskapet inte bekräftas? Bör det då kunna fastställas genom dom?

När inseminationslagen infördes gjordes bedömningen att en talan om faderskap inte borde kunna föras mot en spermagivare. En möjlighet att föra talan mot givaren ansågs visserligen kunna fungera som spärr mot en okontrollerad verksamhet utanför

sjukvården. Mot en sådan möjlighet talade dock att det, om en illegal verksamhet skulle komma att bedrivas, var sannolikt att den skulle ske i sådana former att givaren inte i efterhand kunde identifieras. Som sanktion mot en sådan verksamhet skulle därför en möjlighet till faderskapstalan mot givaren i praktiken bli meningslös. En sådan sanktion ansågs inte heller vara en adekvat påföljd. Man menade vidare att det inte kunde vara någon fördel för barnet att en givare som inte har avsett att bli dess far kunde påtvingas ett sådant faderskap (prop. 1984/85:2 s. 14). I konsekvens med dessa uttalanden har faderskapstalan mot en spermagivaren ogillats i två hovrättsavgöranden (se avsnitt 3).

Numera anses barnets bästa och barns rätt till kunskap om sitt ursprung väga tyngre (se avsnitt 5.1). Fastställandet av faderskap bör lika mycket ses som ett intresse för barnet. Det ligger, oavsett faderns inställning, i barnets intresse att faderskapet fastställs. Genom att faderskapet fastställs får barnet, förutom kunskapen om sitt ursprung, rätt till bl.a. underhåll, arv och faderns namn. Det är olyckligt om barn som har kommit till genom assisterad befruktning får ett sämre läge än andra barn. En rimligt utgångspunkt synes vara att faderskapet till ett barn skall kunna fastställas genom dom, oavsett hur barnet har kommit till.

Trots detta gör sig emellertid särskilda hänsyn fortfarande gällande vid spermadonation inom sjukvården. Innan en befruktning sker skall läkaren kontrollera att de förutsättningar som anges i lagen är uppfyllda, dvs. att den kvinna som befruktas är gift eller sambo och att mannen har samtyckt till befruktningen. Att en befruktning sker i strid med detta bör inte påverka möjligheterna att fastställa faderskapet. En grundläggande förutsättning för verksamheten är att en man som donerar sperma kan förlita sig på att de regler som gäller också efterföljs. En reglering som innebär att givaren kan fastställas som far genom dom skulle leda till en minskad tillgång på donatorer inom den svenska sjukvården och sålunda gå ut över ett betydande samhällsintresse. Privata inseminationer är däremot en okontrollerad och inte helt önskvärd verksamhet även när de inte görs i vinstsyfte. Att det ibland kan vara svårt att identifiera en privat

spermagivare bör inte hindra att det ändå bör finnas möjlighet att försöka få hans faderskap fastställt.

Slutsatsen blir alltså att det bör vara möjligt att fastställa faderskapet för en spermagivare, förutsatt att ingen annan skall anses som barnets far enligt 1 kap. föräldrabalken. Undantag bör dock göras för spermagivare inom sjukvården. Om den befruktade kvinnans make eller sambo (eller partner) undantagsvis inte skulle ha samtyckt till befruktningen, bör faderskapet alltså inte kunna fastställas genom dom för den man som har givit sperman.

7 Övergångsreglering

Förslag: De föreslagna bestämmelserna om fastställande av faderskap genom dom skall endast gälla barn som avlas från och med ikraftträdandet.

Skälen för förslaget: Som har nämnts i avsnitt 2 har regeringen ännu inte tagit ställning till om lesbiska par bör få tillgång till assisterad befruktning inom sjukvården. Om denna ändring görs, bör de bestämmelser om moderskap som föreslås i promemorian gälla barn som föds efter en sådan befruktning. Det behövs inga övergångsregler om det.

I promemorian föreslås vissa förändringar när det gäller fastställande av faderskap genom dom. Förslaget innebär bl.a. att faderskap skall kunna fastställas genom dom för män som har donerat sperma utanför den svenska sjukvården. Som har nämnts i avsnitt 4 har en faderskapstalan mot en privat spermagivare tidigare ogillats i två hovrättsavgöranden. För att undvika en retroaktiv verkan bör de föreslagna bestämmelserna – i likhet med vad som bestämts beträffande ikraftträdandet av lagen (2002:251) om ändring i föräldrabalken – tillämpas endast i fråga om barn som avlas från och med ikraftträdandet (se prop. 2001/02:89, Behandling av ofrivillig barnlöshet). Förslaget bör alltså inte påverka möjligheterna att fastställa faderskap för män som har donerat sperma privat före ikraftträdandet.

8 Hälsa- och sjukvården

Varje landsting skall erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta i landstinget men också i vissa andra fall. Bestämmelser om detta finns i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763). Ansvaret är begränsat till sådana åtgärder som gäller hälso- och sjukvård, dvs. åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador. I begreppet hälso- och sjukvård innefattas åtgärder med anledning av kroppsfel och barnsbörd, trots att det inte nämns i lagen. Detsamma gäller åtgärder i samband med abort och sterilisering (se prop. 1981/82:98 s. 111).

Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården skall ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet skall ges företräde till vården. I samband med att dessa principer fördes in i hälso- och sjukvårdslagen redovisade regeringen vissa allmänna riktlinjer för prioriteringar inom hälso- och sjukvården (prop. 1996/97:60). Riksdagen ställde sig bakom dessa (bet. 1996/97:SoU14). Riktlinjerna exemplifierades med fyra prioriteringsgrupper. När det gällde ofrivillig barnlöshet framhölls att prioriteringarna borde göras med hänsyn till behovet av vård och att man borde väga samman hälsorelaterade och livskvalitetshöjande faktorer. Hos de flesta par ansågs det finnas en påvisbar biologisk rubbning såsom resttillstånd efter tidigare sjukdom eller en pågående kronisk sjukdom och därmed ett klart hälsorelaterat behov. Vidare framhölls att många par kunde uppleva en försämrad livskvalitet och att de därför hade

ett väl motiverat livskvalitetsrelaterat behov. Man ansåg att det för varje tillstånd kunde finnas ett individuellt så betydande medicinskt behov av en åtgärd att det borde tillgodoses av hälso- och sjukvården. Behandling mot ofrivillig barnlöshet gavs dock en låg prioritet (prioriteringsgrupp III – vård av mindre svåra akuta och kroniska sjukdomar).

För lesbiska par lär det sällan vara frågan om något medicinskt behov av vård. Behandling med givarinsemination till lesbiska par torde därmed falla in inom prioriteringsgrupp IV (vård av andra skäl än sjukdom). Den gruppen omfattar åtgärder som erbjuds inom hälso- och sjukvården trots att de inte avser att tillgodose hälsorelaterade behov. Det är åtgärder som kräver hälso- och sjukvårdspersonalens särskilda kompetens och som på olika sätt kan öka livskvaliteten hos människor som inte lider av skada eller sjukdom i hälso- och sjukvårdens mening. Vård inom denna prioriteringsgrupp borde enligt riktlinjerna inte finansieras med offentliga medel (ang. prop. s. 38).

Landstingen är inte skyldiga att tillhandahålla åtgärder som inte utgör hälso- och sjukvård. I de fall landstinget ändå tillhandahåller sådana åtgärder bestämmer landstinget hur mycket ingreppet skall kosta för den enskilde.

När åtgärder utförs inom hälso- och sjukvården skall behandlingen utföras så att den uppfyller kraven på en god vård. Det innebär att den skall vara av god kvalitet och tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen. Den skall också vara lätt tillgänglig samt bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet.

Som har nämnts ovan i avsnitt 3 får givarinsemination utföras endast vid offentligt finansierade sjukhus. Det är alltså inte möjligt för privata vårdgivare att utföra sådana åtgärder.

9 Kostnader

Om en möjlighet till assisterad befruktning införs, kommer efterfrågan på assisterad befruktning inom sjukvården sannolikt att öka något. Det är svårt att uppskatta hur detta kommer att påverka kostnaderna inom hälso- och sjukvården. Dels är det okänt hur många lesbiska par som kommer att vända sig till sjukvården för att få tillgång till assisterad befruktning. Uppskattningsvis lär det inte röra sig om mer än kanske etthundra par per år, troligen färre. Dels är det i dag inte möjligt att bedöma hur sjukvården kommer att fördela sina resurser. Det blir upp till varje landsting att besluta om ytterligare medel skall tillföras verksamheten eller om den helt eller delvis skall avgiftsbeläggas. Det är troligt att verksamheten totalt sett inte kommer att tillföras några nämnvärda medel (se avsnitt 8).

En möjlighet till assisterad befruktning inom sjukvården kommer sannolikt att leda till att färre barn kommer till genom assisterad befruktning utanför sjukvården. I promemorian föreslås att partnern eller sambon till en kvinna som har befruktats inom sjukvården också skall anses som mor till barnet. Föräldraskapet förutsätter – till skillnad från vad som är fallet vid assisterad befruktning utanför sjukvården – ingen adoption. Förslaget kan därmed få till följd att kostnaderna för adoptioner (ärendehantering i allmän domstol och socialnämndernas yttranden) minskar något.

I promemorian föreslås att socialnämnden i vissa fall skall utreda moderskapet till ett barn och se till att det fastställs. Detta är en ny uppgift. Samtidigt lär kostnaderna för att utreda fader-

skap minska. Sammantaget lär kostnaderna för kommunerna således inte öka.

Sammanfattningsvis bedöms förslagen inte medföra ökade kostnader för det allmänna.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

1 kap.

3 § Föreligger *inte* fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom. *I fall som avses i 8 § skall i stället moderskapet fastställas.*

I paragrafen anges när faderskapet till ett barn skall fastställas. Paragrafen har kompletterats med en bestämmelse om fastställande av moderskap enligt 8 §. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Av den nya bestämmelsen framgår att moderskapet för ett barn ibland skall fastställas i stället för faderskapet. Det är här frågan om fall där assisterad befruktning har utförts inom den svenska sjukvården på en kvinna med samtycke av en annan kvinna som var hennes registrerade partner eller sambo. Den kvinna som har samtyckt till befruktningen skall då – jämte den kvinna som har fött barnet – anses som barnets mor, och moderskapet för henne skall alltså fastställas enligt denna paragraf.

5 § Skall faderskap fastställas genom dom, skall rätten förklara en man vara far, om det är utrett

1. att barnet har avlats av honom eller

2. att han har haft samlag med barnets mor eller att en befruktning på annat sätt har skett med hans sperma under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom.

Faderskapet kan inte fastställas genom dom för en man som har givit sperma enligt lagen (1984:1140) om insemination eller lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen.

I paragrafen anges förutsättningarna för fastställande av faderskap genom dom. Första styckets första punkt är nytt. Den tidigare bestämmelsen i paragrafen bildar nu en andra punkt. Där har också gjorts ett tillägg om fastställande av faderskap för en spermagivare. Vidare är paragrafens andra stycke nytt. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Första stycket

Enligt *punkt 1* skall rätten fastställa att en man är far till ett barn om det är utrett att barnet är avlat av honom. Vid bedömningen av det biologiska släktskapet mellan mannen och barnet skall domstolen ta hänsyn till samtliga omständigheter. Även om tekniken inte nämns i lagtexten, tar bestämmelsen i praktiken sikte på bevisning i form av DNA-analys. Vid DNA-analys skall det normalt inte krävas någon annan bevisning, t.ex. om att mannen har haft samlag med barnets mor. Undantagsvis kan det dock tänkas fall där det finns annan utredning tillsammans med DNA-analysen, t.ex. sakkunnigutlåtanden, parts- eller vittnesförhör.

Bestämmelsen gäller även om barnet har kommit till genom assisterad befruktning, dvs. insemination av spermier i moderns kropp eller in vitro-fertilisering (provrörsbefruktning). Av andra stycket framgår att faderskapet inte kan fastställas genom dom för en man som har givit sperma inom den svenska sjukvården. Vidare följer av 6 § att en spermagivare inte heller kan fastställas som far om befruktningen har skett utanför den svenska sjukvården med samtycke av en man som var gift eller sambo med

barnets mor. Då anses i stället maken eller sambon som barnets far. Faderskapet för en spermagivare kan dock fastställas i andra fall, t.ex. om barnets mor är ensamstående eller om hon är partner eller sambo med en annan kvinna.

Bestämmelsen i *punkt 2* är i huvudsak oförändrad. I ett tillägg klargörs att faderskapet kan fastställas med stöd av denna bestämmelse även för en spermagivare. Bestämmelsen innebär en bevislättning jämfört med punkten 1. Om det kan utredas att ett samlag eller en assisterad befruktning har skett inom konceptionstiden, behöver det bara vara sannolikt att barnet har avlats av den aktuella mannen. Bestämmelsen får betydelse främst när det inte finns någon DNA-analys, t.ex. på grund av att mannen är försvunnen eller död. En tillämpning kan också bli aktuell när DNA-analysen inte ger ett tillräckligt säkert resultat för fastställande av faderskapet enligt punkt 1, t.ex. om särskilda omständigheter talar för att det har gjorts något fel vid analyserna eller om en närstående släkting kan vara far till barnet.

Andra stycket

Genom bestämmelsen begränsas möjligheterna att fastställa faderskap genom dom för män som donerar sperma inom den svenska sjukvården. Visserligen får befruktningar bara utföras där om den befruktade kvinnans make, sambo eller partner har samtyckt till befruktningen. Förutsatt att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har kommit till genom befruktningen, anses maken, sambon eller partnern då som förälder till barnet (se 6 och 8 §§). För det fall ett samtycke undantagsvis skulle fattas, följer av andra stycket att faderskapet för den man som har donerat sperma inte kan fastställas genom dom. Det finns dock inget som hindrar att han frivilligt bekräftar faderskapet.

6 § *Har en kvinna inseminerats eller hennes ägg befruktats utanför hennes kropp med samtycke av hennes make eller en man som var hennes sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet*

har avlats genom inseminationen *eller befruktningen*, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets *far*. *Detsamma skall gälla när befruktning utanför en kvinnas kropp har skett av ett ägg som kommer från en annan kvinna.*

Paragrafen handlar om faderskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning. Tidigare behandlades i paragrafen endast faderskapet till barn som avlas genom insemination och i 8 § fanns en motsvarande bestämmelse beträffande faderskapet för barn som avlas genom befruktning utanför moderns kropp (provrörsbefruktning). Bestämmelsen om provrörsbefruktning har nu inarbetats i 6 §. Bestämmelsen har också ändrats redaktionellt. I sak har ingen ändring gjorts.

8 § Har en insemination utförts enligt lagen (1984:1140) om insemination eller en befruktning utförts enligt lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen på en kvinna med samtycke av hennes registrerade partner eller en kvinna som var hennes sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket också anses som mor till barnet.

Moderskapet fastställs genom bekräftelse eller dom. För bekräftelsen tillämpas 4 § första och andra styckena. Socialnämnden får dock lämna sitt godkännande endast om kvinnan enligt första stycket skall anses som mor.

Visas senare att kvinnan inte skall anses som mor till barnet, skall rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot henne.

I paragrafen regleras föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Första stycket

Bestämmelsen i första stycket innebär att en kvinna under vissa förutsättningar skall anses som mor till ett barn jämte den kvinna som har fött barnet. Barnet får alltså två mödrar.

För att bestämmelsen skall vara tillämplig krävs för det första att en insemination har utförts enligt 1984 års lag eller att en befruktning har utförts enligt 1988 års lag. En insemination skall alltså ha utförts på ett offentligt finansierat sjukhus i Sverige och en befruktning utanför kroppen efter spermadonation skall ha utförts på ett universitetssjukhus. Bestämmelsen gäller inte vid assisterad befruktning utanför den svenska sjukvården, dvs. privat eller vid klinik utomlands. I dessa fall skall i stället faderskapet fastställas för den man som har donerat sperma enligt 3–5 §§. Har t.ex. en insemination visserligen utförts på ett offentligt finansierat sjukhus men av någon anledning läkaren inte fullgjort den lämplighetsprövning som 1984 års lag föreskriver, hindrar detta däremot inte att moderskapet skall gälla enligt denna paragraf.

För det andra krävs att den kvinna som har fött barnet var registrerad partner eller sambo en annan kvinna när befruktningen utfördes. Vem som anses som sambo framgår av 1 § första stycket sambolagen (2003:376), dvs. den som stadigvarande bor tillsammans med en annan person i ett parförhållande och har gemensamt hushåll med den personen. Bestämmelsen är – liksom 6 § – inte begränsad till att gälla enbart sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gifta. Men av 3 § framgår att det inte skall fastställas något moderskap om en man skall anses som far på grund av faderskapspresumtionen i 1 §. Ett fastställande av moderskapet förutsätter då att faderskapspresumtionen hävs genom dom (se 1 och 2 §§).

För det tredje krävs att partnern eller sambon till den befruktade kvinnan har samtyckt till befruktningen. För paragrafens tillämplighet är det – liksom enligt 6 § – tillräckligt att samtycket har lämnats muntligen. Enligt inseminationslagen och lagen om befruktning utanför kroppen krävs att samtycket skall vara skriftligt för att en assisterad befruktning skall få utföras. Att ett skriftligt samtycke i något fall skulle saknas hindrar dock inte att kvinnan anses som mor.

För det fjärde krävs att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har kommit till genom insemina-

tionen eller befruktningen. Även denna förutsättning har sin motsvarighet i 6 §. Om sambandet mellan befruktningen och graviditeten inte är sannolik, skall i stället faderskapet fastställas. En domstol har inte möjlighet att besluta om blodundersökning i mål om fastställande av moderskap (se avsnitt 5.3).

Andra stycket

Moderskapet skall fastställas för att bli rättsligt giltigt. Fastställelsen sker genom bekräftelse eller dom.

Hänvisningen till 4 § första och andra styckena innebär att bekräftelsen skall ske skriftligen och att den skall bevittnas av två personer. Bekräftelsen skall vidare skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Är barnet myndigt eller står det enligt 6 kap. 2 § inte under någons vårdnad, skall bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Förutsättningarna för socialnämndens godkännande motsvarar vad som gäller för ett godkännande av en faderskapsbekräftelse. En bekräftelse av moderskap kan, liksom en faderskapsbekräftelse, göras före barnets födelse, men den får inte godkännas av socialnämnden förrän barnet är fött.

Om moderskapet skall fastställas genom dom, skall rätten förklara en kvinna vara mor om hon skall anses som mor till barnet enligt första stycket. Det har ansetts onödigt att uttryckligen ange det i en särskild bestämmelse.

Tredje stycket

I tredje stycket finns en bestämmelse om ogiltigförklaring av en bekräftelse av moderskap. Den motsvarar vad som gäller för ogiltigförklaring av en faderskapsbekräftelse. Om det senare visar sig att barnet inte kan vara avlat genom en assisterad befruktning inom sjukvården utan genom samlag eller en assisterad befruktning utanför sjukvården, skall bekräftelsen av moderskapet förklaras ogiltig.

2 kap.

1 § Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far till ett barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs, om barnet har hemvist i Sverige.

Om det finns anledning att anta att en kvinna skall anses som mor till ett barn enligt 1 kap. 8 §, skall socialnämnden utreda moderskapet och se till att det fastställs.

I paragrafen behandlas socialnämndens medverkan vid fastställande av faderskap. Ett nytt andra stycke har införts om nämndens skyldighet att medverka vid fastställande av moderskap enligt 1 kap 8 §. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Utgångspunkten är att socialnämnden skall försöka utreda vem som är far till ett barn och sörja för att faderskapet fastställs. Av 1 kap. 3 § framgår att faderskapet inte skall fastställas till ett barn om det är frågan om ett sådant fall som avses i 1 kap. 8 §, dvs. om en assisterad befruktning har utförts inom sjukvården på en kvinna med samtycke av hennes registrerade partner eller en kvinna som var hennes sambo och det är sannolikt att barnet har avlats genom befruktningen. Om det finns anledning att anta att en kvinna – jämte den kvinna som har fött barnet – skall anses som barnets mor, skall nämnden utreda moderskapet och se till att det fastställs. Anledning till detta kan finnas t.ex. om det på grund av uppgifter från modern framgår att en insemination har skett inom den svenska sjukvården.

10 § Vad som sägs i 5 och 7–9 §§ om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 §.

Paragrafen, som är ny, rör den utredning om moderskap som socialnämnden enligt 1 § i vissa fall skall göra. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Genom hänvisningarna i paragrafen gäller de bestämmelser i 2 kap. där det talas om en faderskapsutredning och den som kan

vara far till ett barn även en utredning om moderskap enligt 1 kap. 8 § och den kvinna som kan vara barnets mor.

Av hänvisningen till 5 § framgår att socialnämnden bör bereda den som kan vara mor tillfälle att bekräfta moderskapet när frågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet.

Hänvisningen till 7 § innebär att nämnden får lägga ned en påbörjad utredning om moderskap. En nedläggning kan bli aktuell om det, sedan utredningen har påbörjats, framkommer att partnern eller sambon till den kvinna som har fött barnet inte har samtyckt till en befruktning som har skett inom sjukvården eller om det inte är sannolikt att barnet har kommit till genom befruktningen, utan t.ex. genom en privat insemination. I dessa fall får i stället faderskapet till barnet utredas.

Hänvisningen till 8 § innebär att socialnämnden skall föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för frågan om moderskapet och att utredningen bör bedrivas skyndsamt.

Enligt 9 § skall socialnämnden i vissa fall utreda faderskapet till ett barn även om en man på grund av faderskapspresumtionen i 1 § skall anses som barnets far. Genom hänvisningen till 9 § har nämnden möjlighet att i stället utreda om en kvinna skall anses som mor till ett barn enligt 1 kap. 8 §. Ett sådant fall skulle kunna tänkas uppkomma om barnet har avlats genom en assisterad befruktning inom sjukvården före äktenskapets ingående men fötts under äktenskapet och modern vid tidpunkten för befruktningen var sambo med en kvinna som har samtyckt till befruktningen. Faderskapspresumtionen kan då hävas och moderskapet i stället fastställas för moderns sambo.

Några hänvisningar görs inte till 2–4 §§, men dessa bestämmelser är av sig själva tillämpliga vid utredningar om moderskap. Det innebär bl.a. att socialnämnden skall inhämta upplysningar från modern och andra personer som kan lämna uppgifter av betydelse för utredningen.

Även bestämmelsen i 6 § om blodundersökning vid faderskapsutredningar torde i vissa fall kunna tillämpas.

3 kap.

14 § *Vad som sägs i 3 § andra stycket om en talan om att en faderskapsbekräftelse saknar verkan gäller även en talan enligt 1 kap. 8 § tredje stycket om att en moderskapsbekräftelse saknar verkan.*

Vad som sägs i 5–12 §§ om mål om fastställande av faderskap tillämpas på motsvarande sätt i fråga om mål om fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 §.

Vad som sägs i 13 § om fastställande av faderskap gäller även fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 §.

Paragrafen, som är ny, rör rättegången i mål om moderskap. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Första stycket

Om en kvinna har bekräftat moderskapet till ett barn och det senare visar sig att kvinnan inte skall anses som mor, skall rätten enligt 1 kap. 8 § tredje stycket förklara att bekräftelsen saknar verkan mot henne. Så kan vara fallet t.ex. om det senare framkommer att barnet inte har avlats genom en assisterad befruktning inom sjukvården. Genom hänvisningen gäller forumregeln i 3 § andra stycket även för en talan om att en bekräftelse av moderskap saknar verkan. Talan får alltså väckas vid rätten i den ort där barnet har sitt hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som har att ta upp tvist om arv efter barnet. Finns det inte någon annan behörig domstol, skall målet tas upp av Stockholms tingsrätt.

Andra stycket

Enligt andra stycket tillämpas bestämmelserna om mål om fastställande av faderskap också i mål om fastställande av moderskap. Av hänvisningen till 5 § följer att en talan om fastställande av

moderskap väcks av barnet och att barnets talan som regel förs av socialnämnden.

Av hänvisningen till 6 § framgår att en talan om faderskapet och moderskapet till ett visst barn inte får prövas samtidigt vid flera domstolar och att det är fråga om ett enda mål även om flera har stämts in. Talan kan alltså i samma mål föras om fastställande av både moderskap och faderskap. En sådan situation kan uppkomma t.ex. när en insemination har utförts inom sjukvården men det är oklart om barnet i stället kan ha avlats genom en privat insemination. Talan kan då föras mot både partnern och den man som har donerat sperma privat. Om socialnämnden har att sörja för att moderskapet fastställs, skall talan föras mot den eller dem som enligt nämndens utredning eller vad som framkommit under målets handläggning skäligen kunna komma i fråga som mor eller far till barnet. På ansökan av en svarande skall rätten utfärda stämning på en kvinna eller man som inte redan är instämmd i målet och pröva om mannen är far till barnet eller om kvinnan skall anses som mor till barnet.

Hänvisningarna till 7–9 §§ rör bl.a. frågor om vid vilken domstol talan om fastställande av moderskap skall väckas, protokollet över socialnämndens utredning av moderskapet och rättens utredning av moderskapet. Hänvisningen till 10 § innebär att ett mål om fastställande av moderskap – om talan återkallas mot en av flera personer – får avskrivas i den delen endast om alla svarande samtycker. Även bestämmelserna i 11 § om rättegångskostnader och i 12 § om rättegången i högre rätt tillämpas på motsvarande sätt i mål om moderskap.

Tredje stycket

Genom hänvisningen till 13 § får en talan om fastställande av moderskap väckas vid samma domstol som en talan om hävande av en faderskapspresumtion och målen handläggas i samma rättegång.

6 kap.

4 § Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa.

Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos Skatteverket efter anmälan av dem båda

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskapsbekräftelse *eller en bekräftelse av moderskap enligt 1 kap. 8 §*, eller

2. till Skatteverket under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

Paragrafen handlar om hur föräldrarna till ett barn kan få gemensam vårdnad om barnet. I andra styckets första punkt har gjorts en ändring till följd av ändringarna i 1 kap. om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Föräldrarna kan få gemensam vårdnad efter anmälan av dem båda till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna moderskapsbekaftelsen.

10 a § Om vårdnadshavare skall förordnas särskilt, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden om de är gifta med varandra eller *sambor*.

För syskon skall samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om vårdnadshavare skall förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till vårdnadshavare, skall denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

I andra stycket har ”bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden” bytts ut mot ”sambor”. Bestämmelsen blir genom

ändringen könsneutral och omfattar direkt även personer av samma kön som lever tillsammans som sambor. Genom ändringen klargörs också att endast sambor i sambolagens mening skall omfattas, inte annan samlevnad (se 1 § sambolagen [2003:376]).

7 kap.

20 § Vad som sägs i 12, 15 och 16 §§ om fastställande av faderskap gäller även fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 §. Vad som sägs i 18 § om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 §.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i 1 kap. om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Hänvisningarna till 12 och 15 §§ innebär att en talan om underhåll till barn kan väckas i samband med mål om fastställande av moderskap och att ett interimistiskt beslut om underhållsskyldighet inte får meddelas i ett sådant mål om flera är instämnda i målet. Av hänvisningen till 16 § följer att bestämmelserna om verkställighet av ett skriftligt åtagande att betala underhållsbidrag för tiden före en blodundersökning även gäller ett åtagande att betala underhållsbidrag till barn när ett moderskap skall fastställas. Som har nämnts i avsnitt 5.2 har en domstol inte möjlighet att besluta om blodundersökning i ett mål om fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken. Bestämelsen kan dock få betydelse i den mån ett sådant beslut undantagsvis skulle fattas t.ex. inom ramen för socialnämndens utredning om moderskapet.

Hänvisningen till 18 § tar sikte på det fall att en man har haft kostnader för ett barns försörjning men det senare enligt 1 kap. 8 § fastställs att en kvinna – jämte den kvinna som har fött barnet – skall anses som barnets mor. Mannen har alltså begränsade möjligheter att få ersättning av kvinnan. Vidare avses fall där moderskapet har fastställts för en kvinna enligt 1 kap. 8 § men det senare fastställs att en man är barnets far. Det skulle också

kunna tänkas att moderskapet har fastställts för en kvinna och att det senare fastställs att en annan kvinna skall anses som barnets mor. Har den förstnämnda kvinnan haft kostnader för barnets försörjning, har alltså även hon begränsade möjligheter att få ersättning av den andre för kostnaderna.

20 kap.

1 § I mål om faderskap, *moderskap enligt 1 kap. 8 §*, vårdnad, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

Vid handläggning som sker enligt lagen (1966:242) om domstolsärenden består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.

I första stycket har gjorts ett tillägg till följd av ändringarna om fastställande av moderskap i 1 kap. Genom tillägget gäller 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken om domstolens sammansättning m.m. i sådana mål om moderskap. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den ...
2. För barn som har avlats före ikraftträdandet gäller 1 kap. 5 § föräldrabalken i sin äldre lydelse.

Bestämmelserna har behandlats i avsnitt 7.

Om registrerade partner och homosexuella sambor får tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården från och med ikraftträdandet, gäller bestämmelsen om moderskap i 1 kap. 8 § barn som föds efter en sådan befruktning.

De nya bestämmelserna om fastställande av faderskap genom dom i 1 kap. 5 § gäller endast barn som avlas från och med ikraftträdandet. De påverkar alltså inte möjligheterna att fastställa

faderskap för män som har donerat sperma före ikraftträdandet. Som har nämnts i avsnitt 4 har talan mot en privat spermagivare tidigare ogillats i två hovrättsavgöranden.

10.2 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)

2 kap.

2 § *Finns det inga* bröstarvingar, tar arvlåtaren *föräldrarna* hälften var av arvet.

Är *någon av föräldrarna* död, delar arvlåtaren syskon *den förälderns* lott. I ett avlidet syskons ställe *träder* dess avkomlingar, och *varje* gren tar lika lott. *Finns det inga* syskon eller avkomlingar av dem, men lever *någon* av arvlåtaren *föräldrarna*, tar *den föräldern* hela arvet.

Finns det halvsyskon efter arvlåtaren, tar de *tillsammans* med halvsyskon eller deras avkomlingar del i lott, som *skulle ha tillfallit* deras *förälder*. *Finns det inga* halvsyskon, och är båda *föräldrarna* döda, tar arvlåtaren halvsyskon hela arvet. I ett avlidet halvsyskons ställe *träder* dess avkomlingar.

I paragrafen har följändringar gjorts till ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. För att anpassa paragrafen till det fall att arvlåtaren *föräldrarna* är av samma kön har "fader" och "moder" bytts ut mot "föräldrarna". Språket i paragrafen har också moderniserats. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

3 § *Lever inte* arvlåtaren *föräldrarna*, syskon eller syskons avkomlingar, tar *farfadern, farmodern, morfadern och mormodern* arvet. Envar ärver lika lott.

Är *farfadern, farmodern, morfadern* eller *mormodern* död, delar den dödes barn hans lott. *Finns det inga* barn efter den döde, tar den andre av *farföräldrarna* eller *morföräldrarna* eller, om även han är död men

efterlämnat barn, hans barn den dödes lott. *Finns det ingen arvinge på den sidan, går hela arvet till arvingarna på den andra sidan.*

Första stycket har ändrats till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskap till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. För att anpassa paragrafen till det fall att arvlåtarens föräldrar är av samma kön har ”fader” och ”moder” bytts ut mot ”föräldrar”. Språket i paragrafen har också moderniserats något.

3 kap.

2 § Lever vid den efterlevande makens död någon bröstarvinge till den först avlidna maken eller dennes *föräldrar*, syskon eller syskons avkomling, skall om inte annat sägs i tredje stycket eller i 3–5 §§, 6 § tredje stycket eller 7 § tredje stycket, hälften av den efterlevande makens bo tillfalla dem som då har den bästa arvsrätten efter den först avlidna maken. Den efterlevande maken får inte genom testamente bestämma över egendom som skall tillfalla den först avlidnes arvingar.

Har en bröstarvinge redan vid den först avlidna makens död helt eller delvis fått ut sitt arv efter denne, skall bröstarvingens andel i den efterlevande makens bo minskas i motsvarande mån.

Om det som den efterlevande maken erhöll i arv av kvarlåtenskapen efter den först avlidne utgjorde annan andel än hälften av summan av detta arv och den efterlevandes egendom efter bodelningen, skall arvingarna efter den först avlidne ta samma andel i boet efter den sist avlidne.

I första stycket har en följdändring gjorts till ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. För att anpassa paragrafen till det fall att arvlåtarens föräldrar är av samma kön har ”fader” och ”moder” bytts ut mot ”föräldrar”. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

16 kap.

3 a § Är vid någons död faderskapet till honom *inte* fastställt och är fadern *inte* heller på annat sätt känd för annan dödsbodelägare, bouppteckningsman eller den som sitter i boet, skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

Vad som sägs i första stycket om faderskap gäller även på moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

I paragrafen finns en särskild preskriptionsregel för den som vill grunda arvsrätt på faderskapet till den avlidne. Ett nytt andra stycke har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. För grundande av arvsrätt på faderskapet till den avlidne förutsätts alltså att det varken har fastställts något faderskap eller moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken. Preskriptionsregeln är tillämplig även vid grundande av arvsrätt på ett sådant moderskap till den avlidne. I första stycket har också några språkliga justeringar gjorts. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

10.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

4 kap.

4 § Modern har rätt till föräldrapenning tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. För tiden efter barnets födelse är den av föräldrarna som till huvudsaklig del vårdar barnet berättigad till föräldrapenning.

Föräldrapenning utges även i samband med föräldrautbildning eller besök i förskoleverksamhet, i vilken barnet deltar. Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning kan utges före barnets födelse.

En förälder som inte har barnet i sin vård har rätt till föräldrapenning endast om särskilda skäl föreligger. Kravet på särskilda skäl gäller dock inte

1. modern till och med den tjugonionde dagen efter förlossningsdagen,

2. förälder som deltar i föräldrautbildning.

Vad som sägs om modern i första stycket och tredje stycket 1 gäller inte en kvinna som skall anses som barnets mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

I paragrafen finns bestämmelser om när en förälder har rätt till föräldrapenning. Ett nytt fjärde stycke har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Hänvisningen innebär att bestämmelsen i första stycket om föräldrapenning för barnets mor för tiden före barnets beräknade födelse inte gäller för en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken. För henne gäller inte heller bestämmelsen i tredje stycket 1 om föräldrapenning till en mor som inte har barnet i sin vård. Hon har däremot rätt till föräldrapenning för tiden efter barnets födelse (första stycket andra meningen) och i samband med föräldrautbildning m.m. (andra stycket).

10 § En förälder har rätt till tillfällig föräldrapenning för vård av ett barn, som inte har fyllt tolv år, om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. sjukdom eller smitta hos barnet,

2. sjukdom eller smitta hos barnets ordinarie vårdare,

3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård,

4. vårdbehov som uppkommer till följd av att barnets andra förälder besöker läkare med ett annat barn till någon av föräldrarna, under förutsättning att sistnämnda barn omfattas av bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning.

För vård av ett barn vars levnadsålder understiger 240 dagar utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket om tillsynen av barnet är stadigvarande ordnad. Därutöver utges ersättning för vård av ett sådant barn endast om barnet vårdas på sjukhus eller får motsvarande vård i hemmet. För vård av ett barn som är äldre än som nyss sagts utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket inte för tid under vilken annars föräldrapenning skulle ha uppburits; undantag gäller dock om barnet vårdas på sjukhus. Med vård på sjukhus jämställs tillfällig vård i övergångsboende för barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

En förälder till barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade har rätt till tillfällig föräldrapenning från barnets födelse till dess att det fyller sexton år även när föräldern avstår från förvärvsarbete i samband med föräldrautbildning, besök i barnets skola eller besök i förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg i vilken barnet deltar (kontakt dagar).

Rätt till tillfällig föräldrapenning tillkommer även en fader som avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse för att närvara vid förlossningen, sköta hemmet eller vårda barn. Vid adoption eller när två personer enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken har utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn tillkommer motsvarande rätt båda adoptivföräldrarna eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna. Vid adoption utges sådan tillfällig föräldrapenning om barnet inte fyllt tio år. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det.

Försäkringskassan kan besluta att en annan försäkrad än en fader eller moder som avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse skall få rätt till tillfällig föräldrapenning för de ändamål som anges i fjärde stycket. Detta gäller om

1. det inte finns någon fader som har rätt till tillfällig föräldrapenning,
2. modern är avliden,
3. fadern avstår från sin rätt till tillfällig föräldrapenning enligt fjärde stycket och det skulle vara oskäligt att inte låta honom avstå, eller
4. fadern inte kan eller på grund av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud eller liknande eller på grund av andra sär-

skilda omständigheter sannolikt inte kommer att nyttja sin rätt enligt fjärde stycket.

Vid adoption eller när två personer enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken har utsetts att gemensamt utöva vårdnaden om ett barn skall vad som sägs i femte stycket om fader och moder i stället gälla adoptivföräldrarna eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna.

Vad som sägs i fjärde och femte styckena om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Paragrafen handlar om rätt till tillfällig föräldrapenning. Ett nytt stycke har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

En kvinna som skall anses som mor till ett barn enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken har rätt till tillfällig föräldrapenning i samband med barnets födelse (pappadagar). Vidare kan försäkringskassan besluta att en annan försäkrad kan få rätt till ersättning bl.a. om kvinnan avstår från sitt rätt till föräldrapenning och det skulle vara oskäligt att inte låta henne avstå.

10.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

6 § Denna lag tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

En kvinna som har betalat underhållsbidrag på grund av ett interimistiskt beslut i ett mål om fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken har rätt att få ersättning av allmänna medel under de förutsättningar som anges i 1 §. Vidare

har en kvinna som har fastställts vara barnets mor rätt till ersättning av allmänna medel, om hon senare frias från moderskapet (2 §). En kvinna som har rätt till ersättning enligt lagen får inte kräva tillbaka vad hon har betalat av den som mottagit underhållsbidraget. Även reglerna om statens möjligheter till återkrav gäller på motsvarande sätt som vid faderskap (4 §).

10.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden

5 § Denna lag tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Enligt lagen gäller en lagakraftvunnen dom om faderskap som har meddelats i ett annat nordiskt land även i Sverige. Vidare gäller en fastställelse av faderskap i annan form än genom dom (1 och 2 §§). Undantag görs bl.a. om faderskapet har fastställts här eller om det här pågår en rättegång om faderskapet (3 §). Genom hänvisningen skall lagen tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken. Det innebär att en fastställelse av faderskap i ett annat nordiskt land i vissa fall inte gäller om moderskapet till samma barn har fastställts här eller om det här pågår en rättegång om ett sådant moderskap. Om t.ex. en man som har givit sperma vid ett svenskt sjukhus bekräftar faderskapet till barnet i ett annat nordiskt land, gäller bekräftelsen här, och moderskapet till samma barn kan därefter inte fastställas. Om moderskapet däremot bekräftas före faderskapet, gäller faderskapsbekräftelsen inte i Sverige.

En talan om moderskap skall avvisas eller förklaras vilande om det redan pågår en rättegång om faderskap i ett annat nordiskt

land. Vidare får socialnämnden inte godkänna en bekräftelse av moderskap, om det pågår en rättegång om faderskap i ett annat nordiskt land (4 §).

10.6 Förslaget till lag om ändring i namnlagen (1982:670)

23 a § Vad som sägs i 1 § fjärde stycket och 16 § om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Hänvisningen till 1 § fjärde stycket gäller förvärv av efternamn när ett barn föds. Har mödrarna olika efternamn och görs ingen anmälan om efternamn, anses barnet ha förvärvat den biologiska moderns efternamn. Detsamma gäller om moderskapet inte fastställs för den andra kvinnan inom tre månader efter födelsen.

Hänvisningen till 16 § gäller förlust av efternamn. Om ett barn har förvärvat sitt efternamn på grund av att en kvinna enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken har antagits vara barnets mor, förlorar barnet det namnet om det senare fastställs att kvinnan inte skall anses som barnets mor. En sådan situation kan uppkomma om en domstol förklarar att en bekräftelse av moderskap saknar verkan. Vidare kan en dom på moderskap upphävas genom en ny dom efter resning eller – mindre vanligt – efter besvär över domvilla. Enligt 16 § förvärvar barnet då i stället den biologiska moderns efternamn vid tiden för barnets födelse. Finns det synnerliga skäl får domstolen tillåta att barnet behåller sitt efternamn. Ett sådant tillstånd meddelas i samband med domen.

10.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination

5 § Om det i ett mål om faderskap eller moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken är nödvändigt att få del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

Paragrafen handlar om skyldigheten att till domstol lämna ut uppgifter om en insemination. Uppgiftsskyldigheten gäller även om det i ett mål om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken är nödvändigt att få del av de uppgifter som finns om en insemination. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

10.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

13 § Denna lag tillämpas på motsvarande sätt i fråga om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Förutsättningarna för fastställande av moderskap motsvarar vad som gäller vid fastställande av faderskap. Ett moderskap kan således fastställas av svensk socialnämnd om nämnden är skyldig att utreda moderskapet enligt 2 kap. 1 § eller 9 och 10 §§ föräldrabalken. I fråga om fastställelsen tillämpas svensk lag (3 § första och andra stycket).

Ett mål om moderskap får tas upp av svensk domstol om barnet har hemvist i Sverige, om talan förs mot en kvinna som har hemvist i Sverige, eller om det i andra fall med hänsyn till barnets eller det kvinnliga paret anknytning till Sverige finns särskilda skäl att målet prövas här i landet (4 §).

En talan vid svensk domstol om fastställande av moderskap skall prövas enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist när målet avgörs i första instans (5 § första stycket).

En utländsk dom om faderskap till barn eller en fastställelse av faderskap i annan form än genom dom gäller i vissa fall inte i Sverige om moderskapet till samma barn har fastställts här eller om det här pågår en rättegång om ett sådant moderskap (7–8 §§). Väcks vid en svensk domstol talan om moderskapet till ett barn men pågår redan en rättegång om faderskapet utomlands, skall talan i vissa fall avvisas eller förklaras vilande i väntan på ett avgörande i den utländska rättegången (10 §).

Även om hänvisningen till lagen är generell, får en del bestämmelser i praktiken ingen betydelse när det gäller moderskapet, t.ex. bestämmelserna om giltighet av utländska faderskap (3 § tredje stycket) och faderskap omedelbart på grund av lag (2 §).

10.9 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)

2 kap.

4 c § Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får ges ett barn under 18 år som behöver vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får vidare ges ett barn under 18 år, en man om det behövs för att genomföra en faderskapsutredning *och en kvinna om det behövs för att genomföra en moderskapsutredning enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.*

Om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd getts ett barn enligt första eller andra stycket, får ett tidsbegränsat uppehållstillstånd ges också till barnets vårdnadshavare.

Paragrafen handlar om tidsbegränsat uppehållstillstånd bl.a. för ett barn vid en faderskapsutredning. Andra stycket har ändrats till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade

partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får ges till en kvinna om det behövs för att utreda om hon är mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

10.10 Förslaget till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)

2 § Ett barn som föds levande här i landet skall folkbokföras om modern är folkbokförd eller om fadern är folkbokförd och vårdnadshavare. Även ett barn som föds utom landet av en kvinna som är folkbokförd skall folkbokföras.

Vad som sägs i första stycket om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Paragrafen handlar om folkbokföring av barn. Ett nytt andra stycke har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Genom hänvisningen skall ett barn som föds här i landet folkbokföras bl.a. om den biologiska modern är folkbokförd eller om den kvinna som enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken också skall anses som mor är folkbokförd och vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

6 § En person skall folkbokföras på den fastighet och i den territoriella församling där han enligt 7–13 §§ är att anse som bosatt.

En person som är bosatt på en fastighet som innehåller flera bostadslägenheter skall folkbokföras också på lägenhet. Med bostadslägenhet avses lägenhet som är registrerad i lägenhetsregistret enligt lagen (1995:1537) om lägenhetsregister.

Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern är folkbokförd (födelsehemort). *Vad som har sagts om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.*

Undantag från första stycket anges i 14–16 §§.

I paragrafen finns bestämmelser om var en person skall folkbokföras. I tredje stycket har en ändring gjorts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där den kvinna som har fött barnet är folkbokförd eller, om hon inte är folkbokförd, i den församling där den kvinna som enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken också skall anses som barnets mor är folkbokförd. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

10.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd

44 § Vad som sägs om faderskap i 4 § och 22 § andra och fjärde styckena gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Barnet har inte rätt till underhållsstöd bl.a. när den kvinna som har fött barnet är boförälder och låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få moderskapet för den andra kvinna fastställt (4 §). Har underhållsstöd lämnats till ett barn och pågår det ett mål om fastställande av moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken, får den kvinna som är instämd åläggas återbetalningsskyldighet om det finns sannolika skäl för att hon skall anses som mor till barnet. Beslut om återbetalningsskyldighet får dock inte meddelas om flera personer är instämde i målet. Har återbetalningsskyldighet fastställts slutligt för en kvinna som skall anses som mor till ett barn och frias hon senare från moderskapet, har hon rätt att få tillbaka vad hon har betalat jämte ränta (22 §).

10.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension

3 kap.

23 § För den som enligt 1 kap. föräldrabalken har ansetts vara far till ett barn eller vars faderskap har fastställts genom bekräftelse eller dom som genom en senare dom som har vunnit laga kraft har förklarats inte vara far till barnet skall, när det gäller tiden innan den sistnämnda domen har vunnit laga kraft, bestämmelserna i 10–16 §§ tillämpas som om han vore far till barnet.

Vad som sägs i första stycket om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

Paragrafen handlar bl.a. om det fall att en man har fastställts vara far till ett barn men senare genom dom förklaras inte vara barnets far. För tiden innan den sista domen har vunnit laga kraft har mannen rätt att tillgodoräkna sig pensionsgrundande belopp för vård av barn enligt 10–16 §§. Ett nytt andra stycke har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Genom hänvisningen har en kvinna som har fastställts vara mor till ett barn enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken, men som genom en senare dom förklaras inte vara barnets mor, rätt att tillgodoräkna sig pensionsgrundande belopp i motsvarande mån som en man. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

10 kap.

2 § Efterlevandeskyddet börjar gälla vid det första månadskiftet ett år efter det att ansökan kom in till Premiepensionsmyndigheten.

Till den del efterlevandeskyddet avser risken att pensionsspararen avlider som en direkt följd av olycksfall börjar skyddet dock gälla vid utgången av den månad då ansökan kom in till myndigheten. Det samma gäller om ansökan kommer in till myndigheten innan pensions-

spararen har fyllt 50 år och pensionsspararen högst tre månader innan ansökan kom in har ingått äktenskap eller fått ett barn. Om ett faderskap har blivit fastställt genom dom eller genom bekräftelse efter barnets födelse, räknas fristen från det att domen vann laga kraft eller bekräftelsen godkändes enligt 1 kap. 4 § föräldrabalken. Vid adoption räknas fristen från det att rättens beslut om tillstånd till adoptionen vann laga kraft.

Vad som sägs i andra stycket om faderskap gäller även moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

I paragrafen finns bestämmelser om när ett efterlevandeskydd inom premiepensionssystemet börjar gälla. Ett nytt tredje stycke har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Hänvisningen tar sikte på det fall att en kvinna som fastställs vara mot till ett barn enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken ansöker om efterlevandeskydd. Om hennes partner eller sambo har fött barnet högst tre månader innan ansökningen kom in till Premiepensionsmyndigheten, börjar efterlevandeskyddet att gälla – till den del det avser risken att pensionsspararen avlider till följd av olycksfall – vid utgången av den månad då moderskapet fastställdes, antingen genom en bekräftelse eller en lagakraftvunnen dom.

10.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

29 § Vad som sägs i 1 § och 5 § första stycket om en far gäller även en kvinna som skall anses som mor enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken.

En ny paragraf har införts till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Hänvisningen till 1 § innebär att barnet förvärvat svenskt medborgarskap vid födelsen om den kvinna som har fött barnet är svensk medborgare eller om den kvinna som också skall anses som barnets mor är svensk medborgare och barnet föds i Sverige. Svenskt medborgarskap förvärvas vidare bl.a. om den kvinna som också skall anses som mor är svensk medborgare och partner med den kvinna som har fött barnet.

Ett barn som har fötts utomlands av en kvinna och som inte har förvärvat svenskt medborgarskap enligt 1 eller 4 § (som också är tillämplig på partnerskap), men vars andra mor sedan barnets födelse är svensk medborgare, förvärvat svenskt medborgarskap genom att den sistnämnda modern anmäler önskemål om det innan barnet har fyllt arton år. Detta följer av hänvisningen till 5 § första stycket.

10.14 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

10 kap.

5 § Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

- 1 kap. 4 § och 8 § andra stycket föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag skall betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller

att fullgöra nämndens uppgifter enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller 17 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

Paragrafen handlar om delegation av socialnämndens uppgifter enligt föräldrabalken. Första styckets första strecksats har ändrats till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två kvinnor. Ett uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får avse godkännande av en moderskapsbekräftelse enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

12 kap.

2 § Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 1 § första stycket:

1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap *eller moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken*,

2. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption,

3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om barnet.

Avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket föräldrabalken som godkänts av socialnämnden får inte gallras förrän barnet fyllt arton år.

Handlingar skall vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 1 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.

Paragrafen rör gallring av uppgifter hos socialnämnden. Första stycket 1 har ändrats till följd av ändringarna i föräldrabalken om föräldraskapet till barn som avlas genom assisterad befruktning i registrerade partnerskap och samboförhållanden mellan två

kvinnor. Handlingar som har kommit in eller upprättats i samband med en utredning om moderskap enligt 1 kap. 8 § föräldrabalken får alltså inte gallras med stöd av 12 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.